Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: Eivind Berggrav

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juli og august. Abonnement kr. 10,oo pr. aar, utlandet kr. 15. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B.

HEFTE 3 MARS 1929 36. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD A/S. OSLO

Kontingenten til KIRKE OG KULTUR bringes i erindring.

DE SISTE TING

Nogen tanker i sammenheng med prof. *Althaus's* bok.

Av S. Bretteville-Jensen.

Blandt de meget få teologiske arbeider som i vår tid synes å virke epokegjørende er i de siste år en bok av professor *P. Althaus* trått sterkt frem i hele den protestantiske verden. Dens tyske tittel er: «Die letzten Dinge». (Forlag: Bertelsmann, Gütersloh, 290 sider). Nettop nu kom den også i svensk oversettelse. (Forlag: Svenska kyrkans diakonistyrelse; pris kr. 6.25.)

— — «Også evigheten har Gud lagt i menneskenes hjerte — kun at mennesket ikke kan utfinne den gjerning Gud har gjort fra begynnelsen til enden». Slik taler den gamle jødiske visdomslærer, i 3. kap. av Predikerens bok. Og så mettet som alt hans livssyn er av nøktern resignasjon, er det ikke underlig at han om disse evighetstanker bruker ordene: Jeg så den *plage* Gud har gitt menneskenes barn at plage sig med! Er det sådan som han sier like bakefter (3, 19): En *hendelse* er menneskenes barn, og en *hendelse* er dyrene, og en *hendelse* treffer dem — — — og altsammen er forfengelighet! — ja, er det så, da kan man nok spørre hvad de skal være godt for, evighetstankene i vårt bryst.

Imidlertid er de der. Stundom også hos den mest nøkterne skeptiker, og selv om det mest blir som et skiftende luftsyn vårt indre øie så nogen korte øieblikk.

Nu lever vi kristne ikke i predikerens dage. «Her er mer enn Jonas,» sier menneskesønnen. Og det var vel meningen at *Rikets* barn skulde kjenne så pass til riket at de vét i sitt indre hvordan det engang

blir med solekår
tilsyne og tilstede —,
i evighetens gyldenår,
med rett og fred og glede! —

Det er et farlig vidnesbyrd om fattigdom når man i våre dager møter op med endel spredt interesse for spiritisme og antroposofi for å vise hvordan religionen og det evige tar til å få større makt over sinnene. Det forteller hvor litet Jesu Kristi evangelium i virkeligheten har formådd å kaste lys inn i det store mørke. Men kanskje sier man det allikevel bedre sådan: Det forteller hvordan hver ny slekt må kjempe sig frem på personlig måte i disse store spørsmål. Man kan imidlertid ikke lese et skrift som f. eks. Predikerens bok, med det nye testamente i friskt minne, uten å kjenne hvordan de store spørsmål om evigheten og mennesket og de siste ting finner svar på en helt ny måte siden han var i verden om hvem hele nytestamentet taler.

Så er det heller ikke tvilsomt at kristendom også betyr *eschatologi,* at den har et budskap om det hinsidige og om *siste ting,* selv om vi alltid må kjenne at det blir å se i et speil og i gåte. Det har alltid vært slik like fra den dag han selv ikke lenger var i denne verden — nettop fordi *han* ikke lenger var her, han som de kjente *var med allikevel.* Selv i tider da kristendommen syntes å ha innrettet sig for evige tider på *denne* jord, lå det allikevel bakom. Og for hver gang et virkelig kristent menneske fikk å si farvel til denne verden, blev det iallfall spørsmål om noget mer enn den. Han som styrer historien sørget dessuten for at tryggheten aldri varte lenger enn at det igjen blev lettere å forstå den ild som brente mellem de første kristne, når de nevnte Herrens dag og løftet sine hjerter og sitt blikk mot «de siste ting».

Så er det heller ikke tilfeldig at *eschatologien,* spørsmålene om hvordan det kan ha sig med disse siste ting, og med en kommende verden, har satt mange tanker i bevegelse, både blandt teologer og andre, sammen med verdenskrigen. Spørsmålene er blitt påtrengende aktuelle for mange, og det er igjen blitt klart hvordan ikke minst *denne* side av kristendommens budskap hører med blandt de ting vi har å avlegge regnskap for i vår slekt, når det spørres om «det håp som er i oss» (1. Pet. 3, 15).

Dette siste punkt trer sterkt frem i et større videnskapelig arbeide av prof. *Paul Althaus:* Die letzten Dinge. Entwurf einer christlichen Eschatologie. Boken er blitt til i sammenheng med seminarøvelser for teologiske studenter sommeren 1921 — altså i nært naboskap med verdenskrigen. Men det er ikke bare vordende prester som kan forutsettes å ha interesse for disse spørsmål, — makter kirken å arbeide inn i forkynnelse og sjelesorg et tillidvekkende «eschatologisk evangelium», tør vi sikkert regne med en åpen sans hos den slekt vi får å tale til. Jo mer et menneske blir sig sin kristentro bevisst, desto dypere blir hans trang til et evangelium som fører ut over denne verden, også sådan at det for alvor blir tale om et Guds rike i evighetshorisonten, om *siste ting* i egentlig forstand. Og kjernen i et eschatologisk evangelium beviser sin åpenbaringskarakter nettop derved at det formidler for oss et *levende håp,* ɔ: et håp som blir livskraftig i sig selv, som står om jeg svikter, og som gir mig om og om igjen det håpets liv jeg behøver.

Kristentroen fører på flere måter ut over sig selv. Både når det gjelder den enkelte kristen, og når det spørres om den verden og den historie som han ved Jesus Kristus har lært å *tyde i tro* (Hebr. 11, 3), det vil si, å se i uløselig sammenheng med Gud i Jesus Kristus. Hvad oss selv angår, har det sig slik at troen forteller oss troverdige ting om et *nytt menneske* som holder på å bli til. Det er, tross alt stykkverk, så forskjellig fra det vi vet er «født av kjød», at det blir for oss et troverdig vidnesbyrd om en kraft og et liv som er større enn vårt eget. Men jo mer det nye menneske kommer til å bety for oss, dess større bruk får vi for å gjøre alvor av troen på den Gud og den Guds kraft som Kristusgaven og kristenoplevelsen har ført innenfor vår rekkevidde — gjøre alvor av det like inn i evigheten. For det blir *alt så stykkevis* —. Måler vi oss selv med de nye mål, så kan troen ikke stanse op ved det som lar sig vinne hernede; det blir tross alt så meget «den jordiskes billede». Men møtet med *ham,* og oplevelsen av *ham,* som så helt anderledes enn vi bar «den himmelskes billede», gir mot til å regne med større ting enn vekstkår og resultater i denne verden. Han har jo ikke skammet sig for å «kalle oss brødre». Men nettop han selv, sådan som han har åpenbaret sig for oss, og Gud i ham, betyr for troen noget så stort og tillitvekkende at vi virkelig tør regne med fullendelsen av det som er begynt i ham. (Se f. eks. Filip. 1, 6 flg., Ro. 8, 38 flg.)

Kristen tro tillater imidlertid aldri den enkelte å være optatt bare av sig selv. Den Gud som kristentroen har grepet, er han til hvem Fadervåret fører inn. Derfor blir alltid kristentroen interessert utover sig selv. Jo mer den virkelig er *kristen tro*, dess mer ser den Guds kjærlighetsvilje i sammenheng med all skapningen og bakom all historie, derfor også efter det altsammen. For det gjelder det samme her som ved den enkelte kristen: Det vi «i tro» kan se i verden og gjennem historien, det blir dog bare håndpenger, en forjættelse om ting som engang må komme. Mangen gang kan det være vanskelig nok å holde forjettelsesmomentet fast. Også når vi tenker på det vi kaller kristenheten. Men *engang* må det bli ganske anderledes, tross alt. Så store ting er dog skjedd også i verden i Kristusåpenbaringens lys at troen ikke kan annet enn vente på siste ting, en ny himmel og en ny jord, hvor rettferdighet bor. Så blir eschatologien noget kristentroen ikke kan være foruten. I en eller annen form går den inn i det store felleseie mellem kristne mennesker. Gud er ikke dødes Gud, men levendes. Og *riket* skal bli hans og makten og æren i evighet. *Hvordan* det blir gjort, hvilke hjelpetanker vi får fatt i og hvad billedsprog vi bruker, blir litet i forhold til saken selv. Vi kan kjenne trosfellesskapet på tross av den mest naive utvorteshet i skriftsyn og forestillingssett. Men det vil ikke si at det blir likegyldig hvordan vi prøver å legge tingene tilrette for oss. Også her gjelder det at *den trange port for troen må plaseres riktig*. Det kan aldri bli tale om at rasjonalisere tingene, så det moderne menneske kan komme med uten å ta anstøt på nogen kant. Eschatologien hører hjemme i troens verden og krever fremforalt «hjerter som tror Gud». Men de anskuelsesformer vi prøver oss med for å legge saken selv tilrette for vår kristelige tenkning, må kunne tåle dagslyset —, både det som faller ut fra den virkelighetens verden som vi tror Gud selv står bakom, og det som møter oss i troen selv når den prøver tingene efter det som blir dens virkelige livsoplevelse og ideelle livsbehov. Eschatologiens trostanker må ikke bli et særeie for mennesker som åndelig talt lever i et svunnet århundrede. Slik kan det gå når man gjør det eschatologiske håp avhengig av et bibelsyn og en historiebetraktning som virkeligheten selv har dømt som uholdbar. På den måte får eschatologien den intellektuelle samvittighet hos redelige nutidsmennesker imot sig. Men dermed har man nettop plasert den trange port galt. Det kan også hevne

sig på en annen måte. En *utvortes* orientering i disse spørsmål, i sammenheng med en uåndelig biblicisme som bruker bibelens ord og billeder som konversasjonsleksikon for troen, får lett skjebnesvanger innflytelse på *innholdet* og *arten* av de eschatologiske forventninger. De kan bidra til at kristenhåpet og hvad som hører sammen med det blir lagt ned på et *lavere plan.* Det blir også i disse ting klart hvordan den fulle redelighet alltid blir det mest lønnsomme også når det gjelder trostankene. Men denne redelighet fører ikke bort fra troslivet selv. Det spørres ikke om å gi sig nogen slags kulturell fremmedinnflydelse ivold og leve på dens nåde — for så kanskje til slutt å la sig avspise med en mager og problematisk evolusjonisme. Dens aktier står som bekjent heller ikke høit i nutiden. Hvad det gjelder om et tvertimot å trenge dypere inn i *kristentroen selv* — inn mot den virkelighet som Gud har latt oss møte i Jesus Kristus, og inn mot det centrale og umistelige i de oplevelser som kristusgrepne mennesker får del i ut fra denne nye virkelighet —.

En slik selvbesinnelse blir nu ikke «alles sak». Heller ikke som en hjelp de har behov. Også her vil det, i overført betydning gjelde at «de friske har ikke bruk for læge, men de som har ondt». De som i nogen grad lider under påkjenningen og eier forutsetninger for å kunne slå inn på veier som for mange kan synes faretruende nye. Gudskjelov har det sig da også slik at *virkelig kristendom,* real livsforbindelse med Gud i Jesus Kristus, i sig selv gir korrektivet også for hvad man tilsist *vil* med sitt kristne fremtidshåp, med sin eschatologi. Men naiviteten kan ikke gjøres til ideal form for kristendom, den betyr ikke det samme som «å bli som barn». Derfor har også en kristen teologi som eier noget av det store sjelesørgersinn, aldri rett til å stenge sig inne med sin rikere erkjennelse, når det den kan ha vunnet gjennem sin fremadskridende kristelige selvbesinnelse nettop betyr praktisk livshjelp for mange mennesker. Også *teologien* gjelder Jesusordene: enhver skriftlærd som er oplært for himlenes rike, er lik en husbond som bærer frem nytt og gammelt av det han har.

Hvad nu eschatologien angår har den nyere teologi innlagt sig en dobbelt fortjeneste. I motsetning til de tider da læren om de siste ting var skutt sterkt tilbake, har den gjennem utdypet studium av det nye testamente og urkristendommen uimotsigelig vist hvordan eschatologien har så nødvendig og

rotekte sammenheng med Jesus Kristus selv og med den eldste kristendom, at den ikke lar sig behandle anhangsvis, som noget mer eller mindre perifert. «Trosåskådningen» — sier således prof. Aulén — «såsom sådan är och måste vara, från én sida sett, altigjenom eschatologisk».[1]) Den anderledes fremskutte stilling eschatologien hermed har fått i fremstillingen av den kristne tro, stiller imidlertid teologien overfor en opgave som for største delen blir helt ny: Å komme nutidsmennesker til hjelp når det blir spørsmål om å gjøre personlig alvor av en slik vurdering. Det reiser sig jo her mange problemer for troen når det spørres om *måten* hvorpå en kristen i nutiden skal kunne bekjenne sig til det nye testamentes og den eldre kristne tenknings eschatologi. Det hele verdensbillede er blitt et annet —, og vårt bibelsyn har undergått en radikal forandring siden de tider da opgaven helt enkelt kunde uttrykkes slik: *Hvad står skrevet?* Hvordan skal det komme til å foregå altsammen? Prof. Althaus mener å måtte fastslå at teologien hittil har løst denne opgave dårlig. Imidlertid har den nu alt gjort ikke så litet. For oss i Norge ligger det nær å minnes med takk den hjelp professor Ording byr i sitt hovedverk, *Den kristelige tro.* Men mangt og meget krever jo en mer inngående drøftelse. Og det er den Althaus vil gi.

Det grunnsyn man anlegger ved eschatologien, får fremfor alt sammenheng med bibelsynet. Gjør man alvor av å opgi biblicismen, så står det på den annen side fast at de kristne trostanker i eschatologien hverken er blitt til eller kan holdes oppe uten nettop i avhengighet av den Gudsåpenbaring i Kristus som bare det nye testament bærer os imøte. Det blir ikke tale om å «spinne ut av sig selv». Biblicismen innenholder altså et meget vesentlig sannhetsmoment som ingen kristen tenkning kan se bort fra uten å bli noget annet enn kristendom. Men det er selve *kristentroen* i det nye testament, eller om man vil, *livsforutsetningene* for denne tro sådan som de møter oss der — det er det det spørres om. Avhengigheten gjelder ikke *den drakt* i hvilken denne tro og disse livsforutsetninger møter oss hos det nye testamentes forfattere og mennesker. Også når det gjelder Kristus selv må man kunne skille mellem form og inn-

---

[1]) Satt på spissen, som det er å vente innenfor den dialektiske teologi, heter det endog hos K. Barth (Ro.brevskommentaren): Christentum das nicht ganz und gar und restlos Eschatologie ist, hat mit Christus ganz und gar und restlos nichts zu thun!

hold, og meget av det som tidligere tider har ment å måtte se som umistelig *innhold,* kan komme til å vise sig som uvesentlig, og som bare *drakt* og *form.* Det kan synes skjebnesvangert. Men at det må være så har Gud selv vist oss ved den «rettledning til all sannhet» som det økede kjennskap til skriften, verdensaltet og historien har gitt de kristne som lever idag. Det vilde være *irreligiøst* ikke å bøie sig for denne del av Gudsåpenbaringen. Virkelig kristen ydmyghet viser sig også i det å være lydhør overfor denne Guds tale til oss ut fra virkeligheten, og ikke legge våre gamle trostanker om tingene som et prokrustesmål på virkeligheten. Selve dette forhold at heller ikke skriften kan gjøre tjeneste som nogen ufeilbar og altomfattende autoritet for den kristelige tenkning, utdyper forståelsen av hvad det har på sig at *Gud blir kjød,* som A. sier, at kristen teologi alltid må bli en *korsets* teologi, og ingen «Theologi der Ehren», det vil si, en teologi hvor man ikke skulde behøve å regne med det som kan forarge, det Paulus kaller «Guds svakhet». Man må tvertimot regne med det for ramme alvor —, ikke sådan at man lukker øinene for virkeligheten og holder den tro for mest verdifull som kan lukke dem best igjen, men slik at man ikke søker efter autoriteten der hvor den ikke vil være å finne. Våger man å gå inn under disse åpenbaringsvilkår, som Gud selv har satt for sin livsomgang med mennesker, skal det også vise sig at troen aldri taper på denne ydmyge lydighet: Bakom drakten skal vi få fatt i troens umistelige, personlige liv. Og vi skal kunne holde det fast, uten å behøve å stå tilbake som skuffete mennesker som har måttet foreta en skjebnesvanger subtraksjon i sitt håp og sitt trosliv.

La mig som illustrasjon ta frem et par hovedpunkter. Nevner vi ord som «Tusenårsriket» og «Antikrist», så står vi jo unektelig i en viss forstand på bibelsk grunn. Begge forestillinger har sammenheng med en betraktning av eschatologien som tillegger den siste, avsluttende tid avgjørende betydning for Gudsrikets gjennembrudd og endelige seier. I sammenheng med disse siste tider skal der komme en *avsluttende stor misjons tid* som blir mulig ved hjelp av de helt nye kår Tusenårsriket byr den erobrende kristendom. Ved grensen av denne tid samles syndens makt i en *personlig Antikrist,* som — uten å være Satan — blir legemliggjørelsen av all hans makt i verden, og tilslutt kommer så, i denne siste tid, *Kristus selv, synlig* for all verden, som åpenbaring av Gudsrikets store seier. Hvor

mange, mer og mindre fromme tankespinn er ikke spunnet opigjennem tidene i sammenheng med hele dette grunnsyn og som tolkningsforsøk av enkelte løsrevne bibelord og drastisk malende billeder! Selve denne forestilling, at der må tillegges en bestemt avsluttende historisk endetid en særskilt betydning for eschatologien, lar sig imidlertid, sier A. med rette, ikke forene med vårt syn på *troslivets kår i denne verden.* De må forsåvidt bli vesentlig like som man ikke kan stille nogen *jordisk* slekt inn under livskår som igrunnen vilde være det samme som å ta *evighetslivet på forskudd.* En misjonstid da det ondes makt var vesentlig bastet og bundet, vilde ikke lenger kunne gi plass for et korsets evangelium som kjempet i fullt alvor om *menneskenes hjerter* —, og åpenbarelsen av det onde som samlet i *en enkelt historisk person* er utenkelig så sant vi ennu skal befinne oss i *denne* verden. Virkeligheten har vist oss at her er det *absolutt* gode og den *absolutt* onde like utenkelige fenomener. Begge deler vilde, som det heter hos A., bety ophevelse av selve historien med dens kår hernede. Tusenårsriket kan aldri bli annet enn en kunstig blanding av tid og evighet uten å kunne gjøre alvor av nogen av delene. Og hvad Kristi synlige gjenkomst angår, mot grensen av dette verdensløp, så gjelder de samme innvendinger her. Det måtte bety et Guds synlige under som på mirakuløs måte gjorde det av med alle dennesidige utviklingskår, og i virkeligheten igjen var evighetslivet gitt i forskudd. Men det lar sig ikke gjøre innenfor rammen av historien og den nærværende verden, og det står i avgjort strid med den kristne åpenbaringskarakter. Den hele betraktning forutsetter forøvrig et gammelt, naivt verdensbillede (synlig — for alle?) og regner avgjort med forventningen om Kristi nære gjenkomst. Det fører også op i uløselige vanskeligheter, nettop av dypt *religiøs* art, når man tenker på den samlede ikkekristne folkeverden opigjennem århundredene. Det blir en helt tilfeldig slekt som i tilfelle fikk nyte godt av — eller på særskilt måte få sin dom, ved denne synlige gjenkomst i et bestemt tidsmoment. Gudsrikets seier og den endelige avgjørelse er sikker nok for troen, takket være Kristusåpenbaringen i skriften, men den kan ikke tenkes å bryte igjennem før *all historie* er avløst av evigheten. Den blir helt ut et verk av Gud, og kan ikke gis i noget slags forskudd innenfor historen. Da blev det ikke lenger *historie.* Troen til Gud blir ikke mindre, og tilliten til det han kan sette i verk engang blir ikke rokket. Historien blir

heller ikke betydningsløs, tvertimot. Hvert enkelt menneske og hver kristenslekt, med sin bestemte plass innenfor historien, står med sitt livs innsats i et *direkte ansvarsforhold* til Gud og evigheten, foruten at de hver på sitt vis er med og danner historie hernede. Men mange ørkesløse spørsmål faller bort av sig selv ut fra dette grunnsyn. Og troen blir rettet mot den store hovedsak i kristenhåpet: Tilliten til den Gud som efter Jesus Kristus «ikke er dødes Gud, men levendes», til den Guds Kristus om hvem kristne mennesker alltid har vekjent sig det store trosord: Se — *han gjør alle ting nye.*[1])

Under behandlingen av spørsmålet om *dommen* og *frelsen* i evigheten søker Althaus på samme måte å finne inn til hvad troen selv tør kjenne sig forvisset om i sammenheng med det den har oplevet av Guds *dom* og Guds *miskunn* i Kristus. Med veldig kraft blir det gjort alvor av begge slags oplevelse, og man skal iallfall ikke kjenne sig fristet til å mistenke ham for nogen slags vek, relativistisk konstruksjon. Snarere får man inntrykk av at han dog tilslutt med større energi måtte falle tilbake på den centrale kristne Gudsoplevelse i Kristus —, vissheten om *Guds innerste og siste guddommelige kjærlighetsvilje.* Imidlertid, han glatter iallfall ikke ut *fortapelsesproblemet*, og viker ikke tilbake for å vedkjenne sig det tilsynelatende selvmotsigende som troen mangen gang må stå stille overfor. Kun at den forutsettes å makte også dette — i tillit til den personlige Gudsoplevelse i Kristus.

Jeg tør ikke legge beslag på stort mer plass. Ellers hadde det vært fristende å gjøre rede for de momenter A. mener man tør legge inn i selve det evighetsliv som troen venter å bli ført inn i av Gud — et liv først og fremst med Gud, men derfor også i arbeide og hvile på engang —, i personlig samfund, først og fremst med Gud og Jesus Kristus, men også med den *frelste menighet* —, i et personlighetsliv hvorom troen alt hernede har oplevet umistelige ting, nettop når man spør om *hvad Gud har villet ha frem. Guds mål,* ikke våre mer og mindre menneskelige ønsker og behov, blir i det hele det store avgjørende for

---

[1]) Althaus drar en interessant parallell med et gammelt syn på «de første ting». Likesom vi ikke lenger tillegger spørsmålet om den *første* «mennesketid» og et *første*, ytre historisk syndefall religiøs betydning på samme vis som før, men må søke bakom disse bibelske fortellinger, så blir det også tilfelle med de «siste ting».

Althaus. *Den* Guds mål, som i Jesus Kristus har gitt sig tilkjenne som en Gud der selv vil personlig samfund med sin forløste skapning.

Når vi nevner ordet *skapning,* går ellers tanken ikke bare til de enkelte mennesker og den frelste menighet i det siste store Guds rike. Som der tales om en «ny himmel og en ny jord» — med billeder som kan få sitt blivende verd så sant man bare gjør alvor av å legge altsammen helt inn i evigheten — og som Paulus forventer det han kaller «skapningens forløsning», så søker også A. å vinde frem til en blivende verdikjerne såvel med tanke på *legemlighetens* opstandelse, som når det spørres om skapningens eventuelle evighetsverd. Også her tar han avgjort sitt utgangspunkt i det *Guds formål* som troen kan skimte alt hernede. Han er såvisst ingen kulturtilbeder og avviser på det mest energiske all evolusjonsglad «kulturisme». Men også bakom og gjennem kulturarbeidet ser han Gud, og bekjenner sig til troen på et Guds formål, med konsekvenser inn i evigheten også når vi tenker på kulturvinningen hernede. Så kan det bli spørsmål om en «kulturkjerne» med blivende evighetsbetydning. Også på den måte vinner *historien* sin rett. Og kristentroen blir løftet op over et kulturlikegyldig eller kulturfiendtlig trangsyn — en grunnbetraktning som i virkeligheten vilde innsnevre det kristne syn på Gud.

Jeg har med disse spredte bemerkninger gjerne villet gjøre opmerksom på prof. Althaus's verdifulle bok. Jeg er sikker på mange vil kunne ha glede av den.

S. Bretteville Jensen.

PARLAMENTET OCH KYRKANS STRID

Av ärkebiskop Nathan Söderblom.

Före engelske konungens sjukdom har under det gångna året knappast någon tilldragelse i England vunnit vidsträcktare och större uppmärksamhet än parlamentets behandling av Bönboken. Denna bok, the Book of Common Prayer, motsvarar närmast vad vi kalla Handbok och Evangeliebok tillsammans.[1]) Ehuru i vissa stycken mindre trogen mot äldre kristen och kyrklig tradition än den svenska gudstjänstordningen, erhöll den engelska kyrkans genom reformationen renade och förnyade Handbok av 1549, 1552 och 1559 (antagen 1571), ett innehåll och en språkform, som gjort dess böner och rituella ord klassiska. Men det väsentliga, oförändrat efter år 1559, om än enskildheter ändrats 1662 och senare, kan handboken givetvis icke motsvara de förändringar som språket undergått, och ännu mindre den utomordentligt rika utveckling som kyrkan inom anglikanismen genomgått. Ingen präst kan för alla gudstjänstliga behov använda the Book of Common Prayer alldeles som den är. Låt mig bland de livsyttringar, som där icke äro kända, blott nämna missionen, diakonin och ungdomsverksamheten. En pietetsfull revision av the Book of Common Prayer har därför länge stått på dagordningen. Saken tillspetsas genom följande omständighet.

Tid efter annan uppstå inom det historiska kyrkosamfundet väckelser och rörelser som icke nöja sig med gudstjänstens och fromhetens vedertagna former, utan önska komma Gud närmare, dyrka Honom med varmare nitälskan och starkare förnimma hans helighet och kraft. Sådana rörelser kunna taga uttryck som te sig motsatta. Man övergiver och ringaktar stenkyrkan med hennes vörnadsvärda bruk, och samlas i hem eller mera tillfälliga byggnader för att inga fasta riter eller yttre åthövor och utsmyckningar må förkväva eller fördärva

---

[1]) I Norge: Alterbok og Tekstbok.

den rena andligheten. Eller tvärtom, man griper med ny hänförelse till de gamla formerna. Man vill gå i procession med ljus i händerna och se sköna dräkter och ålderdomliga prydnader för att skilja sig ifrån det vanliga och världsliga och även i utvärtes skick symbolisera sambandet med Guds kyrka och församling i alla tider och på alla orter. I synnerhet vinner gemenskapen i det allra heligaste i sakramentets mysterium, ny vikt.

I England har den ritualistiska och sakramentariska väckelsen utnyttjat Handbokens ålderdomlighet för att rent av i strid mot dess av evangeliets ande genomträngda ordningar godtyckligt införa allehanda nya gudstjänstbruk. En oräknelig mängd av ord och bläck och trycksvärta har i England ödslats på frågan om altarljus, kyrkodräkter, sakramentshåvornas bevarande, Herrens verkliga närvaro i den heliga måltiden, o. s. v. Revisionen har således en djupare innebörd än att bringa the Book of Common Prayer up to date. Det gäller att erkänna det berättigade i den högkyrkliga väckelsen, men dämma upp dess godtycklighet inom gränser fast uppdragna efter den evangeliska sanningens norm. Så förelåg då den reviderade handboken färdig, antagen efter mångeåriga diskussioner af Convocations, de gamle synoderna i kyrkoprovinsen Canterbury och kyrkoprovinsen York, och även av det nyinrättade kyrkomötet med överväldigande majoritet både bland präster och lekmän. Vi minnas att parlamentet ändå förkastade den engelska kyrkans genom dess läga kyrkliga myndigheter i laga form efter långt och moget övervägande framställda ordning för den gemensamma gudsdyrkan. Kyrkomötet upptog frågan igen. En kommission tillsattes. Den egentliga stötestenen var nattvardsliturgien i allmänhet och särskilt tillåtelsen att efter nattvardsgång bevara sakramentet i och för sjukas och andras behov. För att omöjliggöra all oklarhet skärptes ytterligare förbudet mot att sätta fram de invigda sakramentshåvorna i kyrkans kor på något sätt som medger en tillbedjan i romaniserande anda. Men även i sin nya form blev den reviderade bönboken efter intensiva debatter i fjol för andra gången avvisad av parlamentet. Parlamentsledamöter som tillhöra frikyrkliga samfund inom eller utom den anglikanska kyrkan bidrogo till utgången.

Hur skall den tolkas? Tre ting böra framhållas.

1:o. Även parlamentet är ju ännu en slags representation för engelska kyrkan, om det också så småningom och det kanske hastigare än man tänkt, avlöses av det nya kyrkomötet. Bönbokens behandling i parlamentet och i världspressen visar djupet och vidden av de kyrkliga spörsmålens ställning i tiden och därjämte den centrala plats som anglikanismen intager i kristenheten och kyrkan i det hela. Det torde inom Storbritannien knappast finas någon man som omgives med en mera obetingad vördnad än den åldrige Randall Davidson, som i fjol åttioårig efter en i anglikanismens och hela kyrkans historia utomordentligt betydelsefull och lång tjänst lämnade Augustini gamla ärkestol i Canterbury åt sin meningsfrände och efterföljare, förre ärkebiskopen av York, dr. C. G. Lang. Väl förstår man bitterheten i den åldrige kyrkoledarens missräkning, när han icke, såsom han hoppats och länge strävat för, fick före sin avgång samla den anglikanska menigheten i en pietetsfullt förnyad gudstjänstform som skulle göra slut på godtycket, avvikelserna och den hotande anarkien och göra gudstjänstlivet rikare. Men han hade den tröstеn, att frågans behandling på ett nästan överraskande sätt visade både honom och andra den nitälskan för religionen som allmännare än väl de flesta tänkt uppenbarade sig vid Bönbokens behandling.

Att Bönboken i den modifierade och utvidgade formen avvisades, beror, som vi alla veta, på farhågor för romaniserande drag. Man fruktade avvikelser från den evangeliska lärans på uppenbarelsen grundade klarhet. Man befarade eftergift åt magi och vidskepelse och ett romerskt och lagiskt väsende. Så till vida uppenbarade utgången, hur starkt och ömtålig känslan hos Storbritanniens engelska och skotska folk är för ansvaret att hävda evangeliets och den kristna uppenbarelsens renhet och höghet gentemot varje grumling eller intrång. Den klassiska arkeologiens grand old man i Oxford, professor Percy Gardner, skrev i en bok för många år seden att hur det än går under tidernas skiften och ödenas påfrestning och släktets svaghet, så kommer Englands och Skottlands folk aldrig att böja sig under romersk absolutism och romerskt väsende. Annorlunda kan Bönbokens öde i parlamentet icke tolkas. En stark våg vällde fram ur folksjälens djup.

2:o. Men var farhågan berättigad? Den gamle ärkebiskopens evangeliska sinnelag och fasta övertygelse står utom allt tvivel. Ingen kan jäva vittnesbördet av ett långt, helgat liv. Vågar jag uttala mitt eget omdöme, så finner jag, efter granskning av den reviderade Bönboken, att de befarade romaniserande tendenserna icke äro till finnandes. En var borde kunne övertygas av det faktum, att de ivrigaste ritualisterna från början varit emot den reviderade Bönboken, om än för fridens och enighetens skuld icke alla ansågo sig böra vägra den sitt stöd. De röstade emot Bönboken i dess senare form. Deras ytterlighetsmän röstade nej. De ville hellre behålla det nuvarande tillståndet med en individualism och godtycklighet vilken snarest ter sig som en protestantisk arvsynd, medan de själva vilja vara i högsta grad katolska. I öppna brev till inrikesministern sir William Joynson-Hicks, Bönboksförslagets mest framgångsrike motståndare, har the Master of Selwyn College förre Cannon Newsom tydligt visat, att Bönbokförslagets nattvardsliturgi är i full överensstämmelse med ärkebiskop Cranmer, reformationens kyrkofader i England, och Bönbokens egentliga skapare.

Skickelsen är dunkel. Historiens blad fullskrivas ej sällan med en text, vars innebörd först eftervärlden kan tolka. För mig står det klart att den andliga tillgång som den evangeliska gudsförtröstans visshet och frihet äger i den engelska kyrkan, denna gång riktades mot en förment, men i verkligheten icke förefintlig, fara och tendens. De som åstadkommit Bönbokens varsamt förnyade gestalt hava icke använt något slags hemlighetsväsen eller någon illfundighet för att förfalska Guds ord, utan de ha öppet framlagt saningen. Men det har icke lyckats dem att inför Gud anbefalla sitt verk hos var människas samvete.

Skall klyftan ohjälpligt ökas mellan de evangeliskt sinnade och ritualisterna inom Englands kyrka? Fel och ensidigheter äro påtagliga på båda hållen. Den reviderade Bönboken ville samla alla i *en* enhetlig, mot evangeliets ideal trogen famn, vid nog för att ge utrymme åt den mångfald som måste finnas inom kyrkan, om icke andligt våld i finare eller grövre gestalt skall tillgripas. Den fortsatta diskussionen skall förvisso avlägsna misstankar och missförstånd. Man borde kunna

tilltro engelskmännens berömda common sense förmågan att skilja väsentligt från oväsentligt och icke låta älsklingsmeningar skymma det stora gemensamma.

3:o. Den tredje iakttagelsen, som tränger sig på oss, är av mycket allvarsam natur. Kyrkan kan icke med bibehållen värdighet låta paralamentet föreskriva hur den skall bäst dyrka Gud, sedan kyrkan själv genom sina mångfaldiga laga organ med samlad uppmärksamhet och bönestämning, i stort sett enat sig om gudstjänstens förnyelse. Vi behöva bara överflytta exemplet till vår egen mark för att se dess brutala orimlighet. Den kyrkliga opinionen, prästmöten, vårt kyrkomöte, antaga med mycket stor majoritet efter mångårig behandling en varsamt reviderad form av Svenska kyrkans handbok. Riksdagen avvisar densamma. Kyrkan tar åter saken under behandling och söker tillmötesgå riksdagens önskan genom att avlägsna möjliga otydligheter och klart uttrycka handbokens överensstämmelse med kyrkans tro och bekännelse. Riksdagen förkastar även andra gången kyrkomötets förslag. Intet kyrkosamfund kan med bibehållande av sin heder, sin frimodighet och sin handlingskraft utan vidare låta något sådant ske. Englands biskopar och övriga ledande kyrkomän äro alltför lojala och visa, för att ställa til med något som till äventyrs skulle falla ivrirna och publikum i smaken, men i grunden vara en i dessa heliga angelägenheter ovärdig demonstration.

I den ömtåliga situationen uppdyka flera möjligheter. Diskussionen, särskilt i parlamentet, har visat att handboken i dess nya gestalt ingalunda är tillräckligt känd. Bönboken kan inte bli känd, förran den prövats. Endast experimentet kan ge ett tydligt utslag. Därför ligger det nära till hands, att den reviderade Book of Common Prayer, som icke blivit antagen i följd av parlamentets hållning, ändå under tillfyllestgörande garantier får på prov brukas under ett antal år. Då kan en ny varsam revision göras. Prövning och omdömme få erfarenhet att åberopa. Man kan också tänka sig andra möjligheter. Frågan om statens och kyrkans inbördes förhållande har genom det skedda blivit aktuell i England, och måste bli det överallt, även här hos oss, om än kyrkan i Sverige av ålder, jämte sin nära och tackvärda förbindelse med Svenska riket, äger former för lokal och samfälld självstyrelse, vilka

äga motsvarighet egentligen endast i Finland och inom Skottlands nationella kyrka.

Näst den Heliga skrift torde den engelska nationen, om vi avlyssna dess djupa mening, knappast skatta någon skriftlig urkund högre än the Book of Common Prayer. Denna uppskattning innebär förpliktelsen att icke låta klenodens ens till någon del förvandlas till ett museiföremål och ett kuriosum, utan att låta den alltfort genomströmmas av kyrkans andliga liv och tjäna nationen.

Nathan Söderblom.

HANS EGEDE OG HANS BETYDNING FOR GRØNLAND

Foredrag holdt i Vågan og Narvik.

AV HOTHER OSTERMANN.

Forfatteren av nedenstående har fra 1901 til 1921 virket som prest på Grønland. Han er nu sogneprest i Greve på Sjælland og residerer i den gamle hyggelige prestegård, som har vært skueplassen for Scharlings kjente roman «Nøddebo Præstegård». Sogneprest H. Ostermann er formentlig en av de personer i nutiden som er best inne i Grønlands historie. Han er den første som i et mere utførlig verk har levert en samlet bearbeidelse av den grønlandske misjons og kirkes historie. Boken utkom i 1921. Forøvrig har han arbeidet adskillig med grønlandsk sprog. Han har vært medarbeider i den nyeste utgave av Dansk-grønlandsk leksikon, et meget omfattende verk, som i sitt system betyr en omarbeidelse av de tidligere ordbøker. Han er også medarbeider i «Greenland», et engelsk verk på 3 bind, som er under utgivelse i Danmark. Likeledes hadde han en del i det verk som utkom ved den grønlandske misjons 200 års-jubileum. Han har videre utgitt Missionærer og Præster i Diskobugten samt H. Chr. Glahns dagbøker. Forøvrig har han utgitt flere mindre avhandlinger om grønlandske forhold og adskillige oversettelser til grønlandsk. Endelig må vi ikke glemme et verk som han har utgitt på norsk forlag, nemlig «Den norsk Grønlandsprest, Provst Jørgen Sverdrup», som for få år siden utkom hos Cammermeyer. Denne bok blev anmeldt i forrige nr. av vårt tidsskrift.

Sogneprest Ostermann har reist adskillig i Norge. Han har således to ganger vært i Nord-Norge. Første gang i 1925, da han reiste med offentlig stipendium for å trekke sammenligninger mellem forholdene i Finnmark og på Grønland. Ifjor vinter reiste han nordover efter innbydelse fra Tromsø biskop og fulgte med på visitasreisene i Finnmark. På denne reise var han også innom Vågan for å se det sted, hvor Hans Egede i sin tid hadde vært prest. Under opholdet her holdt han i Kabelvåg det foredrag som vi nedenfor gjengir.

Lidet anede den unge Nordlandspræst, der en sen oktoberaften i aaret 1708 gik sin vante aftentur langs Vaagans strande,

hvilken magt de tanker, som da for første gang beskjæftigede ham, skulde faa over hans sind, hvilken omvæltning de skulde bringe i hans liv og livsgerning og hvilken sum af møje og besvær, bekymringer og vaagne nætter, anstrengelser og lidelser, skuffelser og savn af bekvemmeligheder og tilvante livsgoder, de skulde komme til at koste ham og hans. Godt var det, at han ikke anede det. Hvem ved, om han da ikke havde banlyst dem for stedse. Hvorledes det i saa fald vilde være gaaet med Grønland, er ikke til at sige. Maaske — ja rimeligvis — vilde den opgave, som her laa og ventede, være bleven taget op alligevel, moden som den paa den tid var til at løses, da Gønland paany var draget ind under den kjendte verdensperiferi ved hollændernes og bergensernes besejling for hvalfangst og handel, men næppe paa den maade og næppe med det resultat, som det nu skete. Ikke saa skaansomt, forstaende og hensynsfuldt. De samtidige, som vilde have taget den op paa den maade, var saavist næppe mange, og de, der kunde have gjort det, endnu langt færre.

Hans Egede var i en sjelden grad manden dertil. Født og hjemmevant under en himmelegn, hvis barskhed ikke gav Grønlands ret meget efter, hvor naturomgivelserne og naturforholdene paa saa mange maader lignede Grønlands og hvor livet krævede et stort maal av haardførhed, nøjsomhed, foretagsomhed og udholdenhed for at kunne leves menneskeligt, var han rent fysisk set paa bedst mulige maade forberedt til at tage netop denne opgave op. Hans moralske egenskaber gjorde ham i ikke ringere grad velskikket dertil. Udstyret med et passende maal af fantasi og eventyrlyst, forlenet med sangvinitet og gaa-paa-mod, var han samtidig en født herskernatur og i besiddelse af en sjældent udpræget karakterfasthed. De til løsningen af en saadan opgave mindre heldige sider, som kunde være forbunden hermed, f. eks. at han — særlig i ungdommens dage — vanskeligt taalte modsigelser, men ved saadant kunde henrives til hidsighed, og at han undertiden paa urette sted kunde udvise stor stejlhed eller en stædighed, der ikke lod sig paavirke, fik rigelig baade tid og anledning til at blive afslebne og mildnede i løbet af de 13 lange og usigelig drøje aar, der hengik, inden han naaede saavidt, at han for alvor skulde til at løse opgaven. Endelig var han i besiddelse af et sjældent varmt hjærtelag i forbindelse med en for samtiden ikke almindelig fordomsfrihed, og først og fremmest af en enfoldig og ureflek-

teret, men inderlig varm kristentro, en flammende nidkærhed for Guds rige og en aldeles ubegrænset tillid til Gud. Alligevel var det ikke paa forhaand at vente, at Hans Egede skulde tage en saadan opgave op — hverken kolonisations- eller missionsiver laa datiden særlig nær — og det var bogstavelig talt ved en fejltagelse, at han kom til det. Det er vistnok alle bekendt, at det, der først vente Hans Egedes sind mod Grønland, det, han som ung præst gik og spekulerede paa hin oktoberaften paa Vaagans kyst og som aldrig siden lod ham finde ro, før han paa trods af al «fornuft» tog det op til gennemførelse, var tanken om de glemte og forsvundne bygder deroppe, hvor der altsaa, mente han da, maatte leve nordboer eller maaske snarere blandede efterkommere af disse og skrælingerne, men ialtfald stammefrænder, der var nedsunkne i hedenskabets mørke eller — i bedste fald — bildede i papistisk overtro. Og — saa mærkeligt det end lyder — trods alt hvad han ved efterforskninger og korrespondance med sagkyndige erfarede, som man skulde vente maatte have kuldkastet eller i hvert fald rokket ved denne indbildning, havde den dog i den grad bjergtaget ham og hans hustru, Gjertrud Rasch, at den vedblev at være det bærende for al hans stræben gennem de lange forberedelsesaar. Det var dette som fik ham til slut at opgive sit embede og kaste sig ud i det uvisse, som var grunden til hans glæde, da han endelig d. 12 maj 1721 gik tilsøs fra Bergens red, og som — efter hans egne vidnesbyrd — endnu var det haab, der lyste ham i møde fra Grønlands sneklædte kyster, da de endelig efter rejsens udstaaede møje dukkede op for hans spejdende blik. Og det er hans største storhed, at han ikke, da han blev klar over sin fejltagelse, resigneret vendte næsen hjemad eller straks efter de første genvordigheder opgav ævret, men tog det som et kald og en opgave fra Gud, at han skulde blive og virke blandt det folk, han nu engang var truffet paa. Thi heri mærker man ingensomhelst vaklen hos ham. Allerede da skibet nærmede sig landet, kom der eskimoer ud til det i deres kajaker, og da det 3 juli kastede anker i «Haabets havn» ved Godthaabsfjordens munding, samlede der sig snart en mængde for at betragte de fremmede. Og da maa han jo være bleven fuldt klar over sin fejltagelse.

Hvor stor Hans Egedes skuffelse har været, da han traf de mennesker, som han havde antaget for nordboerefterkommere, kan man kun tænke sig til. Selv giver han ikke mere end en

enkelt antydning deraf, idet han siger: «Deris første anblich kom mig meget miserabel for, Gud naadelig forbarme sig over dem». Men han var ikke et øjeblik i tvivl om, hvad han skulde gøre, hans eneste ønske og bøn er, at Gud vil «udføre nu, hvad som begyndt er til sin ære og disse arme vildfarende menneskers opliusning og salighed» og gøre ham selv «til et bequemt redskab» dertil.

Hvorvidt og hvorledes han blev dette, vilde det føre for vidt at gøre fuldt rede for i en artikel som denne. De, der ønsker besked derom, maa henvises til den literatur, der foreligger derom — helst Hans Egedes egne optegnelser, der har hele selvoplevelsens friskhed over sig.

At Hans Egede har vidst, at «disse barbarers» sprog var forskelligt fra norsk, er givet, det havde bl. a. hans svoger Niels Rasch' oplysninger sagt ham. Men han har dog uden tvivl troet, at det kun var forvansket islandsk, og at han ret hurtigt vilde kunne gøre sig forstaaelig for dem. Det var hans anden store skuffelse, at han straks indsaa, at dette var umuligt. Men han gav ikke op, begyndte straks at sætte sig i forbindelse med dem ved tegn og gebærder og, saasnart den nye koloni var nogenlunde i orden, at rejse omkring til dem uden at vige tilbage for opholdet dag og nat i de for ham særdeles utiltalende omgivelser, hvormed han fortsatte alle de aar, han blev i landet. Han opnoterte nøje hvert ord, han fattede, benyttede sine opvoksende sønner, der hurtigere kom efter sproget, som tolke og læremestre, og havde bestandig grønlandske drenge i huset hos sig i den dobbelte hensigt selv at lære sproget og at opdrage dem til lærere for deres landsmænd. Han naaede derved forholdsvis hurtigt saa vidt, som det overhovedet var muligt for en mand, der ikke meer besad ungdommens ealsticitet og udviklingsmuligheder i sproglig henseende. Ligeledes er det utvivlsomt, at han har ventet i grønlændernes religiøse begreber at finde forvanskede kristne forestillinger, i hvilke han straks vilde kunne finde tilknytning for sin forkyndelse. Ogsaa i dette haab saa han sig straks skuffet, og hans mangel paa evne til at kunne tale med dem, hindrede ham gennem flere aar i at faa fat paa de tilknytningspunkter, der faktisk var i grønlændernes religiøse forestillinger. For eks. forestillinger om sjælens udødelighed og livet efter dette. At han benyttede sig af dem, efterhaanden som de gik op for ham, viser hans «Erindringer til missionairerne» af 1739, hvori han netop lægger særlig vægt

paa dem og giver nyankommende forkyndere indgaaende anvisninger til deres benyttelse.

Det er naturligvis heller ikke muligt i denne artikel at give mere end hovedlinierne i Hans Egedes virksomhed med hensyn til hans hovedformaal: missionen. Hans princip eller man kan næsten sige hans kongstanke var denne, at man først maatte gøre grønlænderne til oplyste mennesker, før man kunde gøre dem til kristne mennesker. Missionsarbejdet dreves fra begyndelsen væsentligst derved, at Hans Egede — og senere hans medarbejdere — rejste omkring blandt grønlænderne, for det meste ledsaget af en af sønnerne, og opholdt sig flere dage, undertiden længere, paa bopladserne, hvor de «underviste» befolkningen. Denne undervisning foregik, saalænge de endnu kun daarligt kunde føre friere samtale, ved at der forevistes nogle af dem selv tegnede og kolorerede billeder til bibelhistorien, hvortil knyttedes en i forvejen møjsommelig affattet — og saare mangelfuld — forklaring og nogle spørgsmaal, som grønlænderne, efterhaanden som de opfattede det, svarede paa. Altsom missionærernes sprogkyndighed blev større, blev naturligvis undervisningen bedre og fyldigere, men methoden bibeholdtes i det væsentligste. 1730 skildrer Hans Egede sin «Maade og methode» saaledes: «Som jeg var en nat ude i hvert huus, saa tog jeg først børnene for mig, og catechiserede med dem, derefter ogsaa de gamle og voxne. Samme undervisning repeterede jeg igen om morgenen, førend jeg rejsede derfra til et andet huus». «Methoden» nedarvedes gennem mange generationer, ja, i virkeligheden til henimod midten af forrige aarhundrede, kun med den naturligvis væsentlige forskel, at det nu var kristne, den udøvedes paa.

Det er umuligt andet end at beundre den energi, hvormed denne missionspraksis dreves. Utallige er de besværlige rejser, baade tilfods, over land i dyb sne og ofte uvejr eller haard kulde, og til søs i aabne baade i al slags vejr — uden hensyn til aartiden — som missionen i Grønland og da især dens første periode har at opvise. Forlis, stranding paa ubeboede øer og anden livsfare oplevedes utallige gange. Opholdet i grønlændernes sommertelte kunde være ubehageligt nok paa grund af den urenlighed, blod og snavs, der var i og omkring dem. Men det var for intet at regne mod opholdet i vinterhusene, hvor indtil et halvthundrede eller endogsaa flere næsten nøgne mennesker, en halv eller hel snes spæklamper, hvorover vaade skind-

klæder hang til tørring, urinballier og forraadnende madrester frembragte en atmosfære, som ikke kan beskrives, som endog vi, der kender til lidt af det samme fra afsides pladser i nutidens Grønland, næppe kan forestille os, men som adskillige gange fik missionærerne til at «vomere». Der hører til et saadant liv paa Hans Egedes tid og senere en selvfornægtelse, som søger sin lige, og som ikke blot Hans Egede og hans sønner, men de allerfleste af de gamle Grønlandsmissionærer har haft langt mere af, end en senere tid har villet tilkendt dem.

Den bedste og stadigste undervisning fik naturligvis Godthaabsegnens befolkning og da særlig de, der opholdt sig flere vintre ved kolonien. De modtog den som regel gerne, og modstand var der ikke meget af. Til gengæld kunder der længe ikke spores noget dybere indtryk af evangeliets magt i almindelighed, omend der dog efterhaanden mærkedes tegn paa dybere rørelser hos en del. Det varede derfor længe, før Hans Egede turde skride til at meddele daab. Den første fandt sted 1724, men det var et dødsygt barn, som faderen indtrængende ønskede døbt. Senere døbtes enkelte andre børn, men dog kun saadanne, som boede i koloniens nærhed. Daab av voksne foretog han kun sjældent — den første 1728 — fordi han hertil ikke blot fordrede grundig kundskab i kristendommens lære, men ogsaa beviser paa trosoprigtighed og hjærtets omvendelse i ydre levevis gennem flere aar. Dette i forbindelse med ydre omstændigheder bevirkede omsider, at Hans Egede skred til at virkeliggøre en plan, han længe havde haft under overvejelse, og som missionskollegiet bifaldt, forsaavidt det ikke «begiæredes af en superstition». Den gik ud paa at døbe «deris smaae børn, som boe stedse i nærværelsen hos os — — hvilke man og idelig kan gaae til haande med Guds ords undervisning, som og giver den sande religion bifald, er læsvillige, og lever et udvortes skikkeligt levned». I løbet af faa aar døbtes saa mange, at han i sin forestiling til Chr. VI af 20 juli 1731 om for Guds skyld endelig ikke at opgive missionen kunde anføre, at «200 familier i circumferrencen giver vor christelige troe bifald» og mere end 100 af deres børn er døbt «foruden de paa colonierne».

Naturligvis er det ubestrideligt, at denne missionspraksis havde sine mangler og var en omvej. Men lige saa vist er det, at den bidrog til omsider at vække grønlænderne af deres «koldsindighed» og derfor utvivlsomt vilde have ført til maalet, hvis ikke koppeepidemien havde afbrudt den. Der kom langt senere

i missionens historie et mørkt tidsrum, da en stærk reduktion af missionens personale og mangel paa missionsinteresse og forstaaelse hos autoriteterne hjemme bragte nidkære missionærer til at ønske den genoptaget.

De ulemper, besværligheder og savn, som livet i Grønland, elendige boligforhold — den første koloni laa paa en yderø, udsat for det aabne havs hele barskhed, der var kun et hus, fugtigt og utæt, og familien boede 7 aar i eet værelse — vanskeligheder med de ofte uregerlige kolonister, og hele den urolige og omflakkende tilværelse medførte, var ingenlunde de værste genvordigheder, der mødte Hans Egede. Han har næppe engang regnet dem for noget mod de bekymringer, spekulationer og anstrengelser, som det voldte at holde det hele igang. Han havde jo selv maatte rejse værket og det hvilede alene paa ham. Skibsudeblivelser og forlis truede flere gange kolonien med undergang. Uheld med handelen tvang snart det første Grønlandskompani i Bergen til efter større ofre at give op og trække sig tilbage. De foranstaltninger, som kongen, der derefter traadte til, traf for at kolonisere landet, mislykkedes ikke blot, men enkelte af dem fik demoraliserende indflydelse paa befolkningen.

Ved Frederik IV's død ophævede et magtbud kolonisationen, og kun Hans Egedes opofrende beslutning, desuagtet at forblive et aar i landet, bevirkede dens genoptagelse. Men samtidig maatte han friste den skæbne at se sit missionsarbejde krydset af et andet, som han ikke kunde sympatisere med, nemlig Hernhuternes. Alt dette tog efterhaanden paa hans kræfter. Og da dertil kom den skæbnesvangre koppeepidemi, som med et slag ødelagde alt hidtil opbygget, og som han med ømfindtlig samvittighed tilkendte sig selv medskyld i paa grund af sin forbliven i landet, indgav han sin afskedsbegæring. Endnu holdtes han tilbage af sin hustrus svaghed, anstrengelserne under koppesygdommen havde brudt hendes modstandskraft, og hun døde 21 december 1735. Men sommeren 1736 forlod han Grønland for stedse. Dog helligede han det fremdeles sit arbejde og sine kræfter, og afslog endog Trondhjems bispestol til bedste derfor — i god samklang med hvad han havde udtalt, da han forlod Grønland, at «Guds ære aleene, og disse arme vankundige menneskers oplysning, har, er og skal være mit eneste øyemærke, ja hiertets uafladelige ønske indtil min død».

Hans Egedes betydning for Grønland kan næppe overvurderes. Dets navn av civiliseret land er uløseligt knyttet til hans.

Han var dets egentlige kolonisator. Ved udrejsen fra Bergen blev hovedledelsen lagt i hans haand, og i de første 7 aar havde han alt ansvar, var sjælen i hele foretagendet og maatte føre overopsyn med koloni, handel, arbejde, jagt, fiskeri o. s. v. Og da missionen var saa afhængig af handelens fremgang, var han meget ivrig for denne, foretog mange og lange undersøgelsesrejser og udarbejdede planer for nyanlæg, bedre drift etc. De følgende tiders kolonisation blev væsentlig ledet efter af ham anviste principer. Derved blev han tillige den første og paa en maade den betydeligste opdagelsesrejsende i Grønlands nyere historie. Ikke blot blev hans beskrivelse af landet og folket i mere end 100 aar langt den vigtigste kilde til kenskabet herom. Men han genopdagede ogsaa virkelig begge de forsvundne nordbobygder, skønt han gik i sin grav i den tro, at østerbygden laa paa østkysten. Og sin iver for denne bygds opdagelse anviste han med genial forudseenhed den vej, der omsider skulde føre til østkystens udforskning, nemlig at man skulde søge at trænge paa langs kysten indenfor isbæltet med Konebaade. Dette gjorde nemlig Holms og Gardes ekspedition 1884—85.

Men som «Grønlands apostel» har Hans Egede dog sin største betydning. Selv vilde han næppe have indrømmet dette. Sin afskedsprædiken holdt han over Esaias' vemodige ord: Jeg har anstrængt mig forgæves og fortæret min kraft for intet — som han siger: «Dertil bevæged af mit Gud velmeente forsæts slette udfald». Og hans Hernhutiske kolleger frakendte hans arbejde al værdi og paastod, at han «ikke har ført en eneste sjæl til Kristus eller bibragt grønlænderne blot et begreb om noget, som hører til kristendommen».

Det er ogsaa rigtigt nok, at det rent statistisk set ikke var store resultater, han naaede. 1743 kendes kun 18, som er døbt af ham. Selv med koppeepidemien in mente er dette meget lidt. Aarsagerne hertil var flere. Den forargelse, som de ogsaa ham undergivne kolonister ofte vakte, maa sikkert bære sin del af skylden. Ligeledes Hans Egedes mangelfulde sprogkundskab. Han lærte aldrig grønlandsk anderledes, end at det faldt ham meget svært at udtrykke sig deri. Ofte maatte han gribe til at bruge danske ord. Heraf fløđ mange misforstaaelser, som beredte baade ham selv og hans efterfølgere vanskeligheder. Det er vel ogsaa muligt — skønt at det ikke kan paavises — at hans strenghed mod de, der «modsatte sig evangeliet» og det, at han i begyndelsen undertiden fandt sig i at anses for aandemaner

(angakok), kan have virket hæmmende. Men den dybeste aarsag til det udvortes ringe resultat var uden tvivl det grønlandske folks aandelige «koldsindighed». Thi — siger Poul Egede 1737 — «var det ikkun om deres blotte samtykke at giøre, som man veed, de catholske missionarii i Indien lod sig afspise med, skulde der sandelig ikke findes en grønlænder, som io gerne skulde lade sig døbe» — især hvis man gav dem lov til at blive ved at tro paa deres angakok. Derfor skal man ikke bebreide Hans Egede hans forsigtighed med at meddele daab og krav om grundig undervisning i kristendommen først. Heri er han troligt bleven fulgt af de senere missionærer lige til Angmagssalik og Kap York, og denne praksis vil vistnok af enhver grønlandskyndig blive anset for den rigtigste.

Imidlertid kan værdien af Hans Egedes arbejde ikke maales ud fra de ringe resultater. Saa vilde dommen blive ganske forkert. Han blev virkelig «Grønlands apostel». Ikke blot er der trods «koldsindigheden» mangfoldige vidnesbyrd om «nogen særdeles andagt og alvorlighed» og «frugt og forbedring i deris sind og sæder». Men indirekte rækker hans pionerarbejde uendelig meget videre. Ved sine rejser og ved grønlændernes omflakken kom han i forbindelse med saa godt som hele befolkningen fra Kap Farvel til Disko (d. v. s. som fra Norges sydspids til Tromsø) og forkyndte ordet for dem flere gange. Og hvor de kom hen forkyndte de hans ord igen i den grad, at hans almindelige navn blev «Taleren» og han fik anmodninger fra alle kanter af landet om at komme dertil.

Men først og fremmest fik de gennem hans personlighed, kærlige og selvopofrende færd et uudsletteligt indtryk af kristendommens virkelighed som en livsmagt. Ingen har skildret dette klarere end den koppesyge mand, der, efter tidligere at have drevet spot med Hans Egedes «undervisning» paa sit dødsleje bekendte: «Du har gjort det imod os, som ikke vore egne skulde have gjort. Du har givet os føde, naar vi ikke havde noget at spise. Du har begravet vore døde, der ellers maatte have ligget som et bytte for vilde dyr. Du har i særdeleshed undervist os om Gud og hvorledes vi kan blive salige, saa at vi nu kan dø med glæde».

I hvor høj grad han derved beredte jordbunden og jævnede vejen for sine efterfølgere og missionen, behøver ikke at paavises.

DEN NYE SKULEN

Av lærarskulestyrar Håkon Wergeland, Notodden.

I. *Skulen no.*

1.

Fraa alle kantar og i alle land stig sterke klagemaal mot skulen. Han hev vore kjælebaanet i det siste hundradaaret. Uhorvelege summar er aust ut paa han, og veldige voner rann upp i kring han. No tykkjest han vera som fiketreet i evangeliet, det lovande lauvrike fiketreet som ingi frukter gav. Alt stend dei med domarøksi sume brennharme folk, og bannar skulen baade nord og ned. For dei er alle vonbrotne og svikne i sine ljose draumar. Dei venta seg alt av skulen, eit grøderikt skinande land for synet, og sjaa det vart berre til øydemark og eit tynande villende. Dei tenkte at komande ætter skulde stiga or skulen med traustare kunnskap og sterkare dug til livet. Men høyr kor dei kraunar og klagar: «Dei kann snautt nok rekna og skriva og lesa», segjer handverkarane. «Det gjeng attende aar for aar» med student-daningi» sutrar akademikarane. «Ungdomen vantar moralsk ryggrad; dei fell i sedløysa og daarlegdom — trass i all sin skulelærdom», klagar prestar og kyrkjemøte.

Mot skulen vender dei seg alle, mot kjælebaanet som fekk so store offer og so sterk ein elsk, men ikkje gav att det dei venta. Venta dei seg daa for mykje? Sume kanskje. Dei tenkte: Skulen skal gjera alt for oss, so no gjer me i heimane ingen ting. Me vil leva som me finn for godt; me hev ikkje hug aa brigda paa oss det minste. Men desse smaa djevleungane vaare skal skulen gjera um til englar og dana menneske. Skulen skal vera den nye Vaarherre; han skal gjeva oss ætti att sterk, sigrande, vidsynt og allvitande.

Men fraa dette gudesæte vil mange no velta skulen ned. Dei gjer som heidningane, naar dei vert rasande paa sine

gudar og brenn dei upp. Burt med skulen! Lat oss taka ei kulturpause!

> Dess høgare sett,
> dess djupare fall naar du dett.

*

Men dei vantar heller ikkje dei paa den andre sida, dei velnøgde, dei godmælte trøystande, skulebyrge menn. Kva sutrar de for? ropar dei og set brillone til rettes. Me hev ein vedunderleg skule; me er med dei fremste kulturfolk i verdi, sjaa her vaare pensa, vaare planar, vaare agelege krav til eksamen, vaar allsidige fagkrins, vaare moderne, meir og meir tidhøvelege skulerom. Berre me no kann faa alle lærarar til aa taka student-eksamen, so skal her renna nye tider. Det som enno vantar vaar skule, er lærde lærarar i folkeskulen, folk med akademisk daning, med det høgaste kunnskapsljos. Men elles — elles hev me ein framifraa skule og ingen ting aa sutra for, segjer desse smilande songarar.

Lat dei syngja og kyta. Dess sterkare, stridare høyrer me klagemaali; dess klaarare syner dei seg, dei mange vonbrot etter skulen. Tek me so burt det som er urett og ofse i ankemaali, vert det like fullt nok standande att til aa prova, at skulen vaar lid av *ein einaste stor grunnskade.*

2.

Nye syner og sanningar tek hundrad-aar til folk retteleg skynar dei. For meir enn hundrad aar siden steig Rousseau og Pestalozzi fram og krov rett for barnenaturi. Dei vart seinare lyft høgt mot sky, fekk førarnamn og æresæte; den eine vart kalla den pedagogiske profeten, den andre ropt ut for far til den moderne folkeskulen. Men det range synet paa barnet som dei rasa imot, lever vidare og sit trygt i skulen til i dag. Enno ser dei paa barnesjeli som ein byggmeister paa sitt vyrke. Der kjem pedagogane med sine byggjeplanar og mynster og maal, vil forma barnesjeli etter sitt tykke, byggjer so umkverv paa umkverv i same takt og tempo, plent som dei arme barnesjelene var daude steinar og stokkar. Best som det er, held dei mynstring og kallar det eksamen. Daa maa

byggverket vera kome like langt hjaa alle, paa dag og klokkeslett. Pensumstokken maa vera lagt forsvarleg trygt i alle dei veksande byggverki. Deretter gjeng ein vidare og vonar so aa vera ved fullført verk, naar den store avgangseksamen stend for døri.

Aa, de pedagogiske handverkarar! Naar skal det renna upp for dykk, at barnesjeli *ikkje* er som eit byggverk. At ho er som ein levande vokster med alle sine groemne og drivande krafter inni seg. At ho slettes ikkje let seg byggja upp utanfraa, men byggjer seg sjølv upp innanfraa, og veks etter sitt eige tempo og paa si eigi sjølvvalde vis. Hagemenn er de sett til aa vera — ikkje handverkarar.

Eg veit det vel — dei pedagogiske teoriar og grunnsetningar læt ikkje ille. Heilt sidan Pestalozzi hamrar me det inn i alle pedagog-emne: Upplæringi maa retta seg etter voksterstiget hjaa barnet! Og: set barnet i sjølvverksemd! Arbeidsskule, arbeidsskule, surrar um øyro paa ein alle stader. Men kva batar all sanning, naar ein ikkje lever etter ho. Heile vaart skulestell og vaar skulepraksis gjeng beint imot, fylgjer handverkarsynet, er innstilt mot eksamen. Der stend me ved hovudskaden. Det løner seg aa sjaa nærare paa den.

3.

Vaar skule er fraa øvst til nedst ein *kunnskapsskule*. Kunnskapane stend i lærebøkene. Lærebøkene skal kunnast. Baade lærar og elev fær sin dom etter det ved eksamen. Her hev me det pedagogiske handverkar-synet i all sin ufyselege klaarleik.

Fyrst og sist og framum alt maa læraren faa inn kunnskap, festa pensumet i minne hjaa elevane. Den gamle mekaniske puggemetoden er bannlyst, sjølvsagt. Ein hev ikkje for ingen ting lese sine pedagogiske klassikarar. Inkje andlaust pugg av lærebøker, takk. Nei, skynsam tileigning av læreboki, so elevane kann gjeva meiningi att med sine eigne ord. Ikkje dess minder er hovudsaki den at eleven skal lagra ei viss mengd med kunnskapar i minnet, og leggja det fram paa dag og klokkeslett ved eit eksamensbord. Mot det maal strevar dei og slit dei dag ut og dag inn — handverkarane og deira hjelpelause, uskuldige offerlamb. Dei er ikkje so mykje aa

lasta, nokon av dei. For soleis vil samfundet, vil heimane ha det.

Paa fruktene skal treet kjennast. Det store misnøgjet med skulen vitnar um, at kunnskapsskulen og eksamenslesnaden er eit laakt tre som ber vonde frukter. Av klunger maa ein ikkje venta druvor.

Lat oss taka eit framifraa døme: Me hev eit fag som heiter kristendomskunnskap. Det er hjartebarnet i vide krinsar av vaart folk. So lenge me hev kristendomsupplæring i skulen, er folket berga. Daa sit kristendomen trygt i sæte, trur baade prest og lekmann. Men kva syner «fruktene» av all denne upplæringi i religion? Ungdomen snur baade kyrkje og kristendom ryggen, kastar seg paa ho'vet ut i sport og moro og fritt liv etter nye moral-bod. Kyrkjone tømest og bedehusi med. Alle kinoar og kabaretar er yverfyllte, alle fotball-plassar kryr av folk. Alle idealistar kraunar og klagar yver ungdomen. Dei vil berre sporta, dansa og moroa seg, heiter det, hev ingi høgare hugmaal. Og so fær ungdomen halda for. Men enn um han var tolleg skuldfri! Enn um det er heile skuleupplæringi som maa taka hovudskuldi. Lat oss sjaa paa religionstimane. Dei er mynstret for alle dei andre «kunnskapsfag».

Naar leksa er høyrt, gjenomterpa og innplugga, so kjem turen til det nye stoff. Læraren skal «gjenomgaa» den nye leksa, som det heiter. No hev han ikkje faafengt vore burti Grundtvig og Ole Vig. Han hev høyrt um «det levande ordet», hev vel og sjølv røynt noko av makti i det. Nok er det. Han vil gjerne fortelja levande, gjera stoffet interessant, faa borni med, eller kva det no kallast. Men anten han no beint fram segjer det eller ikkje, so veit borni at dei straks etter skal fortelja det upp att, skal gjera greide for det dei hev høyrt. «Høyr no godt etter, so skal de faa fortelja det att» — der hev me heile fyremaalet. Borni samlar all si hjernekraft paa dette aa *minnast* — minnast so at dei kann gjeva det att. Og dei kann vera reine ovmeistrar i den ting. Dei kann det som læraren hev fortalt, eller det som stend i bøkene.

Men under alt dette minnestrævet gjeng det tapt, det som skulde vera hovudsaki i religionstimane. Barnehjarta vert ikkje teke, sit der kaldt og utanfor. All energi og aatgaum

er fastnagla til dette: aa kunna minnast, kunna segja det fram att. Og difor kjem det ikkje ned i dei djupe sjelegrunnar, fær ikkje tid aa røta seg der, fær ikkje veksa seg inn i elsk og draum og det løynde liv i undermedvitet. Religionen vert berre kunnskap, berre minne — og lekseplugg, meir og meir keidsamt dess eldre barnet vert, utan samanheng med livsinteressone, utan innverknad paa sjølve personlegdomen: eit mødesamt upplagra framand-to som dei kastar ifraa seg, so snart dei er ferdige med skulen og eksamen. For eit brotsverk baade mot religionen og dei unge!

Som med religionen, soleis og med soga, geografi og naturfag. Dess meir tyngdi ligg paa minnearbeid, dess meir utanfor og livlaus samlar kunnskapen seg upp; dess meir raadvelde vinn eksamensheltane; dess meir ufyseleg veks her upp seminaristiske og akademiske kunnskaps-snobbar. Eg høyrde ein slik ein nyst. Han svivyrde folkehøgskule-upplæringi, av di lærarane hadde inkje noko akademisk eksamenspapir aa syna for seg.

Ein praktisk engelskmann skreiv nyst um heile vaart høgare skulestell: «Man faar indtrykk av at den høiere skole i Norge har til opgave aa gjøre ungdommen til en hær av levende konversasjonsleksika .. Hele det bærende grundlag for eksamensordning i Norge er jo nettop at elevene oplæres til aa faa samlet alle anlegg og evner i korrekt citatanvendelse, samtidig som eventuelle individualitetspræg elimineres som skadelige eller i ethvert fald lite ønskelige .... Slik som den høiere norske skole arbeider nu, er det de middelmaadige individer, særlig de med god hukommelse, som er priviligert og som naar frem til de mest innflydelsesrike posisjoner i landet. Vaart firma har før i en aarrekke anvendt nordmenn i sin tjeneste baade ved kontoret i London og ved filialene. Vi rettet os til at begynde med da vesentlig efter vidnesbyrdene og de offisielle norske testimonier. Vi maatte dog meget snart slutte hermed og følger nu den praksis at avvise konsekvent alle dem som kommer med gode norske eksamensresultater, mens de som har slette saadanne og samtidig tilkjennegir et intelligent udseende, henvises til bedømmelse hos vaar konsulent. Vi har da ogsaa opnaadd de beste resultater med «haudkandidater» og «strykere».»

Det kann vel ikkje godt vera onnorleis, der kunnskaps-skulen og eksamen er skipa som her i landet. Det er ille nok at det gjeng ut yver dei som anten hev praktisk givnad eller dei som eig originale evner, skaparkrefter, genialitet. Alle dei som hev sin styrke i anna enn plugga inn i minne lærebøker og fyrelesingar, alle nyrenningar i ættegivnaden, alle som er emna til førarar i folket og ikkje kann finna minste hugnad i berre minnedressur og usjølvstendig ettersnakking.

Det er ille nok naar eit skulestell soleis legg seg i vegen for dei rikast tilbudde personlegdomar. Men verre er det at skuleupplæringi stengjer seg av fraa hjarte- og viljelivet, og helst dyrkar det intelligente minneplugg, helst jaktar etter det som kann synast fram ved eit eksamensbord. Fylgja er den, at dei djupare sidor i sjelelivet, sjølve den indre kjerna i personlegdomen ingi hjelp og nøring fær. Den indre vokstren, den indre livsrikdomen kjem burt. Me fær ein ungdom med brokkar av kunnskap fraa alle livsens umkverve — men utan berande livsinteressor, utan evne til aa arbeida sjølvstendig og med plan, utan tiltak, utan indre motstandskraft mot drifter og freistingar. Ein einaste ting hev han lært til gagns, det er aa ausa or seg eit innpugga pensum, segja framatt utan mistak det lærar og lærebok hev sagt fyre. Dersom det er det største ved eit menneske, daa hev me ein framifraa skule. Men ein lukkeleg, sterk og sigrande ungdom vinn me aldri paa denne vegen.

Kva gagnar det oss um me fær den gjævaste einskapsskulen i verdi, og akademiske pedagoger i kvar folkeskule og lærarskule i landet, so lenge me blaaheld paa dette skuleidealet, so lenge me trur at utanbokskunnskapen er det høgste, at innplugging av kunnskap er det gjævaste, at ei levande interesse, ein sjølvstendig arbeidsmaate, ei personleg nedgraving i emnet, er ingen ting verd. Daa er me likefullt dømde til aa verta eit folk av kunnskapsfilistarar; dei høgare livsinteressone vert meir og meir heimlause. Og vilde ein spyrja: Kor kjem dette falske skuleidealet ifraa, daa vil dei i folkeskulen svara: fraa lærarane i den høgare skulen og lærarskulen. Og dei paa sin kant vilde svara: fraa universitetet. Og dei ved universitetet gjeng etter upptrakka vegar og svarar: soleis hev det alltid vore, og soleis maa det stendigt verta.

Men alt etter som kjennskapen til menneskesjeli aukar, og barnenaturi vert granska meir og meir inntrengjande — stig det eit levande motmæle mot kunnskapsskulen og eksamensdressuren, stig det eit veksande krav paa ein ny skule. Me gjeng yver til det.

II. *Den nye skulen.*

1.

Den nye skulen hev kasta fraa seg handverkarsynet paa barnet. Barnesjeli er ikkje eit byggverk som pedagogane skal laga etter sine skuleplanar, sine mynster og metodar. Barnesjeli er som blomen med alle sine voksteremne og drivkrafter inne i seg, ein verkstad der barnet sjølv er byggmeisteren og hev sine mynster og maal inne i seg.

Den nye skulen vil ikkje berre føra dette i munnen — det hev den gamle skulen gjort lenge — men laga skuleskipnad, metode og lærarutdaning etter dette systemet.

Det let seg ikkje gjera i eit stutt innlegg som dette aa gjeva eit fullstendigt bilete av barnesjeli. Eg skal berre taka fram i grove drag det som tvingar den nye skulen aa skilja lag med den gamle.

a. Barnet kan einast veksa ved si eigi sjølvverksemd, ved sjølv aa finna, fata, røyna, kjenna og vilja — ut ifraa sine eigne krafter, sin eigen givnad, og i sin eigen vokstertakt. Alt dette veit den gamle skulen teoretisk, men avneittar det meir eller minder i sin praksis.

b. Det medvitne livet er hjaa barnet som hjaa den vaksne einast ein liten lut av det som bur i det. Det medvitne livet stig upp or og nørast stendig ved innrenn og tildriv fraa det umedvitne livet. Der nede i sjeledjupet bur *instinkti* og alle dei naturgjevne *interessor* hjaa barnet. I undermedvitet gjer dei seg gjeldande og ut derifraa styrer dei barneverksemdi, avgjer kva barnet opnar seg for, kva det vil sysla med, kva det bryr seg um aa vita.

I det undermedvitne djupet gjeng det for seg ei avklaaring, ei mogning, eit løynt arbeid som so skyt seg upp i yvermedvitet og avgjer kva det elskar og hatar, tek i mot og legg til sides. Ei uppseding og ein skule som ikkje vil taka umsyn til

denne løyndomsfulle sjelegroren i djupet, naar ikkje fram. Det er den store syndi i skulen no, at han siktar einast paa yvermedvitet, og reknar ikkje med, bryr seg lite um dei drivande krafter i sjeledjupet.

c. Endaa so sjølvsagt det synest vera, lyt ein likevel halda fram at barnesjeli er meir enn vit og minne, at kjensle og viljeliv er minst like verdifulle sidor av aandslivet som kunnskapssida. At det er eit grovt brot mot barne- og ungdomssjeli aa tvinga vokstren inn i *ei* leid. Den nye skulen vil ein allsidig vokster, ikkje berre teoretisk upplæring, men praktisk, ikkje berre ein intelligenskultur, men odling av kjensle og vilje, av interessor og ideal og karakter i den unge ætti.

Daa folkeskulen er den store berande grunnskulen, vil eg no taka han for meg. Eg vil freista syna dei krav ein maa setja til den nye folkeskulen ut fraa det syn paa barnet som ovanfor er sett fram.

2.

Aa skapa gode voksterkaar for barnet er den einaste uppgaava folkeskulen hev. Han er til for barnet — ikkje for millomskule, gymnas eller universitet. Heller ikkje er han til for aa skaffa arbeidslause studentar eit levebrød.

I tri leider skal folkeskulen hjelpa barnet aa veksa: i evnevokster, i livsrikdom, i livskunst. Det trengst nokre faa ord um kvar av desse voksterleidene.

a) *Evnevoksteren.* Barnet og skulen er baae bundne til det medfødde grunnlaget, til det me plar kalla «evnone».

Den fyrste tenesta folkeskulen skal gjera barnet er aa vekkja evnone hjaa det, setja det i sjølvverksemd, so barnet lærer etter kvart aa kjenna evnone sine og taka dei i bruk.

Men daa lyt folkeskulen skipast onnorleis enn no. Ikkje tvinga dei alle saman fram gjenom same pensum, i same takt og tempo mot same maalet alle saman, plent som dei skulde ha same givnaden og veksa like fort og likeeins alle. Ikkje vera ein kunnskapsskule med eksamensdrill og aandeleg pylsestapping, men gjeva høve til sjølvverksemd ut fraa eigne evnor og hugdrag. Ikkje vera berre ein bokskule med uppøving for dei teoretiske evnone, men gjeva gode voksterkaar for den praktiske givnaden.

Ikkje so at barnet alt i folkeskulen skal til med spesialisering for det komande livsyrke. Paa ingen maate.

Tyskarane hev laga seg ein grunn-skule paa 4 aar, og deretter kjem spesialiseringi. Det er reint for lite tid for barnet aa læra sine evnor aa kjenna. Det er berre eit ørlite faatal av born som etter fire aars skulegang veit i kva leid evnone peikar. Det treng nok baade 6 og 7 aar til det, stundom endaa meir. Det er ei ulukke for barnet aa verta køyrt for fort yver i spesialiseringi. Det gjeld aa drygja ut med det mest mogeleg, so alle sidor av givnaden hjaa barnet kan faa røyna seg og skyta blom.

Eit barn hev ikkje *berre* teoretiske evnor, eller *berre* praktiske. Jamnast hev det baae slag, det eine maa henda sterkare enn det andre. Men skulde det no vera helst eit «lesehovud», so hev det godt av aa faa dei veikare «praktiske» sidone utvikla hjaa seg fyrr det sig inn i den teoretiske spesialiseringi. Elles vil det all sin dag verta upraktisk og ha lite skyn og vyrdnad for dei lag i samfundet som ber næringslivet uppe. Me vil elles faa desse akademiske snobbane som ser ned paa kroppsarbeidet. Dei hev ein havt nok av — til skam og skade ikkje minst for dei sjølve.

Og dei som hev evnone sine mest i praktisk leid, treng um aa dyrka sine teoretiske gaavor ei tid, skal dei ikkje siga ned til blinde og dauve arbeidstrældyr, som ikkje hev andre og høgre umsyn enn sitt eige levebrød.

Slagordet hev til no vore: aalmenndaning i folkeskulen. Det er rett nok, men dei fleste meiner med det ordet jamnast: kunnskapsinnplugging i «lesefagi», umfram rekning og skriving. Men skal folkeskulen verta den store *evnevekkjaren* i eit folk, so maa han gjeva det praktiske arbeidsliv mykje meir rom i fagkrinsen. Ikkje til aa utdana fagmenneske — men beint fram til aa gjeva borni ei *allsidig* aalmenn daning, ei allsidig utrøyning av evnone sine, og ei innføring i dei ymse arbeidsgreiner i moderne arbeidsliv.

b) *Livsrikdom.* Maalet for folkeskulen er ikkje aa driva barnet paa stuttaste tid fram paa den laami som fører til levebrødet. Maalet er aa opna dørene for dei inn i livsrikdomane, gjeva dei smak og elsk til dei store grunnverde, som

gjeng under namni: vitskap, kunst, religion og moral, og dertil eit yversyn yver dei økonomiske verde i samfundet.

Det er ikkje kunnskapar som det gjeld aa festa i minne, det er *interessor* som skal skapast i barnehugen. Interessor for alle dei verde som legg venleik og von og rikdom inn i kvardagslivet. Interessor som vert til førande tildriv seinare paa livsvegen. Di meir dei seinare vert tvinga inn i spesialiseringi, i fagutdaningi, dess meir naudsynt er det at folkeskulen hjelper dei til aa veksa allsidig fraa fyrst av. Dei tek med seg ein open hug for alt som livet vil bjoda av aandsrikdom og utviding av livet. So me fær ein vaken og hugstor ungdom, og heimar med sans for dei reinaste gledor og hugmaal.

Den kunnskap som no med stor møde og mas vert stappa inn i dei unge, er gløymd og lite ansa naar eksamen er yver. Men dei interessor som det lukkast vekkja og odla hjaa dei unge i skulen, ber ljos og hugnad til dei heile livet ut.

c) *Livskunst.* Dette er ikkje det minste kravet til folkeskulen. Livskunst vil segja evne til aa nytta sin givnad soleis som livet krev det. Og det vil atter segja at ein kan arbeida sjølvstendig og med plan, at ein arbeider samvitsfullt og paalitande, og arbeider saman med andre for andre. Ikkje sjølvkjære kalde egoistar som berre tenkjer paa aa koma seg fram sjølv, men rike, varme menneske som fritt og sjølvstendig vil nytta sine evnor til aa tena samfundet.

Um dette kunde det segjast mykje, men me lyt fara vidare. Skal folkeskulen verkeleg hjelpa barnet til aa veksa i desse tri leidene: i evnekjennskap, i livsrikdom og livskunst, daa treng me ein ny skipnad, ein ny upplæringsmaate og ei ny lærarutdaning.

3.

Ein ny skipnad av folkeskulen bør ikkje skjegla til dei høgre skular, bør ikkje gjera folkeskulen til troppesteg upp i millomskule eller gymnas. Han skal gjera folkeskulen til ein woksterskule for barnet, hev me sagt. Daa fær han sitt maal i seg sjølv. Det er so visst høgt og kravstort nok, skulde ein tru.

Den nye skipnaden kunde ein leggja etter Mannheimer-sy-

stemet, meiner mange. Det skil ut dei gaaverike og dei «lette» hovud i serskilde klassor med serskilt pensum, og gjer uppsteget fraa klasse til klasse noko friare enn no. Det same hev amerikanarane gjort paa si vis. Dei hev kløyvt dei 8 skuleaar upp i 16 halvaarsbolkar, og uppflytting fraa den eine halvaarsklassa til hi gjeng for seg jamvel midt i halvaaret, naar berre eleven kan fylgja med i upplæringi. Eit barn som hev tungt for seg, kan stansa lenger paa halvaarsstiget enn det andre. Gjenom alt dette vert det teke rettvist umsyn til givnaden og til den ulike vokstergang hjaa barnet.

Men dette kan og gjerast paa ein annan maate, som torer vera meir høveleg for dei smaa skulane og vel so gagnleg for barnet sjølv. Det er nemleg tvo store faarar ved Mannheimersystemet. Den eine er denne, at dei kan pressa for hardt fram i uppsteget. Det gjeng for det fyrste ut yver helsa, og dinæst ut yver vokstren seinare, med di barnet kjem inn i ein utidig drivhuskultur og stanar upp i voktsren i dei høgre klassone og seinare. Livet hev synt mange syrgjelege døme paa slike drivhusborn som flaug framum sine jamnaldringar som skuleljos til aa byrja med, men seinare stansa upp og vart liggjande langt etter i livsrennet.

Den andre faaren er denne, at barnet vert sjølvkjært og innbilsk og innstilt berre paa aa koma seg fram fortast raad er, skil lag med sine meir tungnæme kameratar og kjem tidleg inn i det synet at det er noko meir og grumare enn dei andre. Det vert ei reindyrking av einmannshugen; det sosiale huglaget fær ikkje gode voksterkaar under ein sovoren skipnad.

Difor skulde eg tru ein heller burde taka ein annan veg: lata borni fylgjast uppyver, men lata dei gaaverike faa høve til sjølvarbeid og sjølvstudium, alt etter som givnaden og interessone deira peikte ut. Med dei gaaverike meiner eg ikkje berre «lesehestane», dei som ligg for boklege fag, men alle som hev serskild givnad i ei eller onnor leid.

Ein kunde tenkja seg ein skipnad soleis: I dei fire fyrste aari i folkeskulen vart dei «gaaverike» nytta i klassa si til aa hjelpa dei som det gjekk tungt for, snart til aa løysa umfram-uppgaavor til beste for heile klassa, anten det no var ting heime dei skulde sjaa etter nøgje og fortelja um i klassa,

eller det var ei bok dei skulde lesa og melda um for klassa, eller det var eit praktisk arbeid dei skulde fullføra (syngja, spela, maala, laga i leir eller tre, eller papir, deklamera, turna, leika o. s. b.). Ein øvd lærar stend alldri uppraadd med arbeid for dei som greider meir enn hine.

Men i dei tri siste aari i folkeskulen, burde det attaat det lærestoff som alle kunde fylgja med i, skipast *serkurs*, teoretiske og praktiske. I dei sams timar skulde det sjølvsagt vera baade teoretiske og praktiske fag, so alle born fekk røyna evnone sine i baae leider. Men umfram dette skulde dei gaaverike, dei som serleg laag for lesefag, eller praktiske fag, faa høve til ei vidare upplæring i det emne dei serleg hadde interesse for, eit handarbeidskurs, eit elektrisitetskurs, eit matematisk kurs, eit spraakkurs o. s. b. — alt saman innanfor umsynet til helsa og trivnaden paa den eine sida og til dei ymse livsyrke paa den andre sida.

Difor bør ikkje dei teoretiske fag taka upp mest heile fagkrinsen, men det heimlege arbeidsliv paa staden maa faa stiga inn i folkeskulen, so vidt mogeleg i sine hovudgreiner, so borni kann faa ei allsidig utdaning og utvikling av evnone.

Samstundes skulde einmannsaandi bannlysast, ho som fylgjer med eksamen og tevlingi um karakterar og «kvar syte seg»-arbeidet. No er det ei synd og dømd med fuskenamnet, um den eine hjelper den andre. Framtidsskulen vil gjeva rom for ei ny aand, for samarbeid og hjelp og sosial tankegang, og kan daa vona aa møta denne aandi att lenger uppe i samfundslivet.

I same leidi peikar og den nye disiplinen, som dreg elevane med inn i ansvaret for orden og samhug og arbeidsframgang. Den tsarvelde-disiplin som sermerker skulen no, skal gjeva rom for ei uppøving til ansvar og sjølvstyre, i det heile til det liv som seinare ventar paa dei unge naar dei kjem ut or skulestova.

4.

Den nye undervisningsmaaten hev sagt seg laus fraa eksamensterpingi, driv ikkje med minnedressur, set ikkje maalet i aa kunna lærebøker eller pensum utabok. Dette naar det gjeld «lesefagi».

I dei grunnleggjande emne som lesing, skriving og rekning nyttar alle no metodar som set barnet i sjølvverksemd, og legg øvingsemne so nær inn til heimstaden som raad er. I desse fagi og i dei praktiske fagi er uppøvingi av det mekaniske hugs hovudsaki. I desse fagi gjer difor ikkje eksamen nokon sers skade, kann tilmed vera naudsynt. Men naar me kjem til dei emne, som krev meir tenkjing og fantasi og tilknyting til det indre liv i barnet — til dei emne som i serleg grad vil utvida den vesle personlegdomen og opna han for aandsrikdomane og aandskjeldone — ja daa fær ein segja farvel til lekseterpingi og pensumpugget og uppatt-takingi og heile den noverande undervisningsmaate.

Daa fær ein gaa yver til den undervisningsmaate, som einast er i stand til aa skapa *interessor* hjaa barnet. Det er for det fyrste den trugne tilknyting av emnet til det som borni verkeleg i kraft av sine instinkttildriv og sin eigen spontane vokster, bryr seg um aa faa vita. Eit barn vil aldri av seg sjølv finna paa aa pugga korkje soge eller kakisme. Dei naturlege interessor hjaa barnet skal vera dei førande og tvingar daa av seg sjølv fram ein ny undervisningsmaate, grunnlagt paa borni sine spursmaal og ikkje som no paa læraren sine kunstigt uttenkte spursmaal. Det segjer seg sjølv, at i framtidsskulen spelar ikkje timeplan og leseplan og faglærar-systemet den drepande rolle som no. Læraren stend meir fritt og fær lov aa handsama eit emne daa naar det trengst av umsyn til den indre samanheng i livet — anten emnet høyrer heime i soga, i religion, i naturfag eller i geografi. Den indre livssamanhengen millom fagi og den til kvar tid opne etterspurnaden hjaa barnet sjølv — er det avgjerande umsyn for korleis og naar dei ymse bolkar av eit fag kjem fram i leseplanen.

Her kann eg berre so vidt peika paa dette, eg maa vidare.

Det næste som trengst er ei *levande forteljekunst* hjaa læraren i alle desse «lesefagi». Røynsla syner at det er ingen ting som grip so ned i sjeledjupet, fangar fantasien, set kjensle- og vilje i sving — med andre ord byggjer upp det løynde hjartelivet, som det *levande ordet*. Dei sogor som sette merke i den indre vokstren, var nett slike, som ikkje vart fortalde til aa atterforteljast eller kunnast, men dei som i fred fekk siga djupt inn og setja gror i det undermedvitne livet — utan

nokon samtale etterpaa. Kva far eller mor vilde fortelja borni livssoga si og so gjeva dei det i lekse. Det var det same som aa drepa den frie elsken til emnet.

Og vil ein skapa friboren elsk til religion, soga, naturkunna og geografi, daa fær ein slutta med lekseterpet, og ved levande forteljekunst fostra ei levande interesse fraa time til time i desse fagi. Ver trygg — det skal syna seg her som alle stader, at det ein elskar, det minnest ein og. Den kunnskapen sit djupast og varer lengst som er forankra i ein levande elsk til faget. Er det til dømes ikke mykje vissare at dei vil hugsa forteljingane um Frelsaren, naar dei hev fenge han hjartans kjær ved den gode forteljemaaten hjaa læraren?

Og for det tridje — i staden for lekseterping og abstrakte lærebøker til pugg, kjem ein ny arbeidsmaate hjaa elevane. Han stilar paa aa utvikla sjølvstendig tenkjing, sjølvstendig utforming og arbeidsmaate. Han gjeng ikkje ut paa at dei skal kunna so og so mykje i emnet, men han vil læra dei aa *arbeida* i og med emnet, teikna, maala, eksperimentera, granska, lesa, skriva, tala um det ut fraa eige arbeid under rettleiding av læraren. I staden for lærebøker kjem handbøker og boksamling, kjem eigne aatgaaingar og granskningar og utrekningar og eksperiment.

Lesing vert til lesing av litteratur, stilskriving til skriving um emne dei sjølv hev granska og vil leggja fram, eller um saker som vedkjem dei praktiske fag dei arbeider med; rekning kjem til aa nyttast i praktiske emne der dei fær bruk for det. Teikning, dramatisering, song og framsegjing likeeins.

Under alt dette arbeid med faget sig det inn kunnskapar som er levande, av di dei er knytt i hop med eit arbeid som barnet elskar og sjølv driv fram. Um dei ikkje støtt er so systematiske, so hev det lite aa segja. Hovudsaki er at naar barnet gjeng ut or skolen, hev det lært aa nytta kjeldone i faget, hev lært aa arbeida paa eigi hand — og det som er det aller viktugaste: dei hev fenge ei levande interesse for aa arbeida vidare med det og auka sine kunnskapar. Ein treng ikkje som no vera redd for at dei skal kasta bøkene med frygd, naar dei slepp ut or skulen.

Paa denne vegen fær me nok ein ungdom som ikkje er full

av daudt pugg, ikkje «kann» so mykje ved eit eksamensbord, men i staden fær me ein levande interessert kunnskapstyrstande, kunnskapselskande ungdom, som hev lært aa drikka av kjeldone paa eigi hand og vil halda ved med det til sin døyande dag.

Kva den høgre skulen og universitetet og samfundet er best tent med — det treng eg ikkje bruka fleire ord um.

5.

Skal folkeskulen makta alt dette me no hev tala um, trengst her *ei ny lærarutdaning*. Elles vert det alt saman berre tome syner. Skulen — det er læraren fyrst og sist. Lærarutdaningi no hev sitt fyrebilete fraa den høgre skulen, og ligg saman med den i trældom under pensum-terping og eksamensjag. Det kann ikkje vera onnorleis, so lenge folkeskulen hev utanboks-kunnskapen til maal. Daa lyt lærarutdaningi stila mot det same.

Men den nye skulen krev ei lærarutdaning av eit anna slag. Han krev lærar-emne som kjenner det praktiske arbeidsliv av eigi røynsle, folk som ikkje all sin dag hev sete paa skulebenken og pugga daud skulelærdom. Dei som skal fyrebu borni til livet, maa sjølv ha levt med i det.

Dersom den høgare skulen skal halda fram som no, vilde det vera noko so nær ei ulukke for folkeskulen um alle lærarane fyrst laut i gjenom studenteksamen.

Den aalmenndaningi som ein fær i gymnaset i alderen 16—19 aar, duger ikkje til grunnlag for arbeidet i folkeskulen. Det er for teoretisk, for usjølvstendig, det er pugge-kunnskap. Den aalmenndaningi som trengst i lærarutdaningi maa vera *pedagogisk innstilt*. Baade i stoff-utval og i framføring maa ho taka sikte paa livsyrket aat lærarèmni. Ei slik innstilling gjev ikkje gymnaset, kann ikkje gjera det heller, so lenge det skal vera forskule til universitetet. Difor maa lærarutdaningi ha sine eigne skular der aalmenndaningi og den praktiske lærarutdaningi gjeng hand i hand.

Men det nye ved lærarutdaningi er at ho maa gjeva meir rom for den arbeidsmaaten som den nye folkeskulen krev. Læraren kann ikkje hjelpa elevane sine til ein sjølvstendig arbeidsmaate naar han sjølv ikkje hev lært det.

Ein grundig kjennskap til sjelelivet hjaa born, ei allsidig upplæring i dei praktiske fag i folkeskulen, ei allsidig innføring i aandsrikdomane og uppøving i aa arbeida systematisk og sjølvstendig i dei ymse fag, og meir øving i aa undervisa born — sjaa det er kva me treng i lærarskulen.

Fær me denne umleggjingi av lærarutdaningi, daa vil firearige lærarskular med arbeidsvane elevar i alderen yver 18 aar — vera ei god hjelp for den nye folkeskulen.

Håkon Wergeland.

TIL «SJELENES LOCARNO»

Av cand. philol. JONAS JANSEN.

Dr. Eugen Fischer: Die kritischen 39 Tage. Ullstein, Berlin. 1928.

«Krigsskyldforskningen» er ophørt å interessere herhjemme. De store og omfattende problemer som for ikke mange år siden optok hvert tenkende menneske, er iferd med å gå i glemmeboken. Dette skyldes kanskje vesentlig den ting at man i de nærmeste år efter Versailles fikk så altfor meget av dem. Det blev uråd for en almindelig avisleser å følge med i det overveldende stoff; for hver ny publikasjon blev det hele bare mere innviklet. Man fikk en fornemmelse av at *alle* i grunnen var skyldige, — og trett og mismodig vendte man sig bort fra «det store skyldspørsmål» som noget uløselig.

Men i det land som i Versailles blev tvunget til å erkjenne sin eneskyld i verdenskatastrofen, er interessen stadig like våken, — i *Tyskland* ser stadig nye publikasjoner dagens lys. Med usvekket interesse studerer Tysklands lærde *«die Kriegsschuldfrage»*. Et tidsskrift under dette navn, nu i sin 7. årgang, fremlegger hver måned krigsskyldforskningens resultater, — i stadig omfangsrikere hefter. Og en komité, nedsatt av riksdagen, driver offisielle undersøkelser over skyldspørsmålene.

En av denne komités sakkyndige, dr. *Eugen Fischer,* har nylig utgitt en bok som skulde ha gode betingelser for å blåse nytt liv i den henslumrede interesse for begivenhetene sommeren 1914. Den skiller sig bemerkelsesverdig ut fra de fleste andre bøker om dette emne, — først og fremst ved den *begrensning* som allerede finner uttrykk i titelen — *«Die kritischen 39 Tage»*. Det innfiltrede nett av fine diplomatiske tråder som kan følges bakover i de forskjelligste retninger fra krigsutbruddet, er man her ubesværet av; her behandles *kun* de 39 dage. D. v. s. tiden fra og med Sarajevomordet til og med Englands krigserklæring, og som avslutning den 39te, halvt symbolske, «Begeistringens dag», da krigspsykosen og den nasjonale selvrettferdighet tok sin begynnelse.

Det dr. Fischer vil, er først og fremst å gi en populær og oversiktlig fremstilling av de resultater forskningen idag er kommet til angående krigsutbruddet. Men han nøier sig her med å skildre det *faktiske* forløp; nogen *etisk* vurdering innlater han sig ikke på. Han avstår, som han sier i forordet, «fra å spidde de diplomatiske yttringer på nåler som sommerfugler, og klassificere dem under rubrikkene skyld og uskyld». Der finnes ikke procedure i hans bok. Men dermed skiller den sig også fordelaktig ut fra mengden av krigsbøker. Og nettop i og med dette at den helt lar «skyldspørsmålet» ligge, skulde den ha gode betingelser for å vinne innpass hos et nøitralt publikum, som har vendt sig bort fra disse spørsmål nettop av avsky for den etiske sværvektskampagne om skylden.

Dr. Fischer ønsker å være *objektiv* i sin fremstilling. Og han *er* objektiv — i den utstrekning det ligger innenfor menneskelig mulighet. Men hans objektivitet blir aldri kjedelig. Ti han er ikke objektiv på den vis at han stiller sig upersonlig til alt og alle; i sin streben efter å *forstå*, søker han tvertimot å *trenge inn i* menneskenes sind, å følge deres tanker, deres overveielser, deres skrupler, så han til sist kan legge klart frem for oss hele det innviklede kompleks av følelser, påvirkninger, resonnement og samvittighet, som danner grunnlaget for de 39 dages begivenheter, og gir psykologisk forklaring endog på de mest oprørende av dem. Han viser oss statsmennene som *mennesker*. Levende trer de frem for oss, hele krisens store persongalleri, med alle sine utvilsomme gode egenskaper, og med alle sine svakheter og ufullkommenheter. Levende og lidende lærer vi dem å kjenne.

Det tragiske ved en skikkelse som Bethmann-Hollweg f. eks. trer her klart frem. Vi ser ham uophørlig kjempe for det han anser for rett, og uophørlig lide nederlag; vi ser ham stadig håpe og stadig pány skuffes. Med alle sine edle tanker og gode hensikter, bare *for* god, *for* rettsindig til helt å kunne fylle jernkanslerens plass, drives han fra posisjon til posisjon i begivenhetenes stormløp, — og så blir til sist denne edle Paul Lange-skikkelse ved skjebnens spill stående i historien som — mannen der erklærte verdenskrigen. Men skildringen av «satyrspillet» på Berlins slott den 1. august, vil i all sin groteske tragikomikk gi enhver som leser den, et gripende inntrykk av det tragiske i denne skjebne.

Stundom kan det forekomme oss som forfatteren går litt *for*

vidt i sin menneskelige forståelse. Vi føler oss ikke helt vel når vi i første kapitel blir ført inn i det lille vertshus i Belgrad for sammen med Gavrinowitch og Princip rolig og nøkternt å planlegge mordet på Franz Ferdinand. Og når vi i den tyske generalstab får oss forelagt Tysklands krigsplan, med krenkelsen av Belgiens nøitralitet som en viktig og selvfølgelig bestanddel — da kan vi ikke med en gang dele forfatterens evne til forståelse. Men efterhvert som vi leser, vokser allikevel forståelsen frem, både overfor de unge serbiske svermere som fandt det nødvendig å bane vei for sine idealer med bomber og revolverskudd, og overfor de tyske militærteoretikere som så fedrelandets eneste chanse i å sette et givet ord ut av betraktning og en fremmed nasjons velferd på spill. Vi behøver ikke derfor å forlate den opfatning at både innmarsjen i Belgien og Sarajevomordet var oprørende forbrytelser. Men det skader ikke om vi venner oss til å forstå at endog disse forbrytelser hadde en bakgrunn av idealitet. Også forbrytere har krav på rettferdighet, — og vi kan ikke yde gymnasiasten i Sarajevo full rettferdighet før vi forstår at han ideelt sett ikke står på linje med en gemen Ådalsmorder, men snarere med skikkelser som Wilhelm Tell eller Eugen Schauman.

Den forståelse og objektivitet dr. Fischer kan opvise, har kun sviktet overfor én enkelt mann — det er selvfølgelig en for meget, men allikevel forbausende litet. Denne mann er *Edward Grey.* Han blir i boken stående bare som en dobbeltspiller, en koldblodig intrigant, som i sann kynisme føler en rent sportslig glede ved å se fisken sprelle, — *også* i politikken. Vi kommer her inn på en farlig side ved bøker som denne. I sin iver efter å skrive populært og ikke skremme publikum bort har forfatteren banlyst alt videnskapelig apparat, således alle kildehenvisninger, og tillike enhver drøftelse av spørsmål som ennu er tvilsomme. Men følgen av dette er at forfatteren er nødt til å ta bestemt standpunkt også på felter hvor krigsskyldforskningen ennu ikke er kommet til uomtvistelige resultater. Man møter i hans bok fakta, som blandt forskerne kun er nådd frem til hypotesens eller sannsynlighetens stadium. Og vel har jeg det bestemte inntrykk at forfatteren også på slike punkter har villet være objektiv, har *søkt* å gjøre op sitt standpunkt ved en upartisk vurdering. Men ved en ting som fremstillingen av Greys og Englands rolle ved krigsutbruddet må det allikevel være tillatt å si at hans nasjonalitet er løpet av med ham. Gan-

ske visst i en behersket form; der er fine, menneskelige iakttagelser også i hans analyse av Greys optreden; han gjør ikke Grey til en djevel, slik som ententens skribenter ofte har yndet å gjøre med keiser Wilhelm. Men Grey blir iallfall til en samvittighetsløs kyniker — og også det er for meget i en bok hvor alle andre optredende er utstyrt med et menneskelig hjerte.

Hvorom allting er — Fischer har *villet* gi alle parter deres rett. Hans bok er skrevet i erkjennelsen av at det nu må være slutt med «das Nur-sich-selbst-rechtfertigen», — som han sier til slutt. Derfor er den betydningsfull både som symptom og som propaganda for den bevegelse man har kalt «Sjelenes Locarno».

Og ennu en faktor bidrar til å gjøre den leseverdig: Forfatterens store *litterære* evne. Hans bok er utformet og skrevet som en god *roman*. En *videnskapelig* roman selvfølgelig, — virkelighetstro og nøiaktig som Jules Verne eller Wells kunde ha skrevet den, men også spennende og fengslende som de. «Den som har oplevet dagene før krigsutbruddet,» sier forfatteren i forordet, «husker at de var fulle av spenning. Skulde det ikke være mulig å *skrive spennende* om dem?» — Dr. Fischer har vist at det var mulig. På 277 korte sider, og i et sprog hvis lettløpende smidighet er en sjeldenhet innen tysk prosa, rulles verdenshistoriens mektigste og skjebnesvangreste drama op for vårt blikk. Både i kraft av sin kunstneriske og sin historiske verdi fortjener denne bok å vinne et publikum — også her i Norge.

Jonas Jansen.
Cand. philol.

TOLVAPOSTELLÆRA

Av prost Halvard Mørstad.

Innleiding:

«Tolvapostellæra» hev tvo titlar: Διδαχὴ τῶν δώδεκα ἀποστόλων ɔ: læra aat dei tolv apostlane, eller òg: Διδαχὴ κυρίου διὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων τοῖς ἔθνεσιν ɔ: læra aat Herren gjenom dei tolv apostlane til folkeslagi.

Mest kjend og aalment bruka er den fyrste titelen, og daa gjerne avstutt til «tolvapostellæra».

Men den andre titelen gjev ei betre meining.

All forkynning og all skrift som skulde vera dugande, maatte ein kunna føra attende paa apostlane. Difor segjer ikkje fyrste titelen so mykje. Den kunde gjelde òg um det andre apostoliske innhaldet i N. T.

Den andre maaten aa nemna det paa hev, tykkjer ein, mer for seg. For etter innhaldet kunde det mest sjaa ut som um læra var utforma etter Mt. 28, 19—20.

For «tolvapostellæra» ser ut til, serleg etter den fyrste deilden aa vera ei upplæring for deim som skal døypast. Men i det heile er ho eit døme paa apostolisk[1]) praksis, naar det galdt um aa bera fram forkynningi um dei ethiske bod um dei tvo vegane til liv eller død, kultiske avgjerder um daap, faste, bøn og eucharisti [nattverd], og fyresegner for livet i kyrkja.

Funnet av Didachè er kann henda eit med dei vigtigaste innanum det gamall-kristelige umkverve. Som me kan sjaa inneheld det little skriftet ei katekisma i sedelæra og ei utgreiding um daap og nattverd soleis som desse tvo sakrament vart høgtida i andre generationen etter aposteltidi.

Didachè er soleis eit høgvyrdelegt aktstykke.

---

[1]) Ein torer heller segja: *etterapostolisk.*

Dinæst fortel det oss òg um kyrkjeskipnaden og forholdet til dei frie naadegaavor, og hev til slutt ei apokalypsa, som ligg nær upp til dei evangeliske.

Naar me les det igjenom vil me leggja merke til eit drag av lov, som gjeng igjenom det. Me tek daa vel ikkje i mist um me tenkjer oss at det hev heimstaden sin imillom deim som sette Herrens bror Jakob høgt d. v. segja dei jøde-kristne, endaa det hev særdrag som peikar mot den seinare gamall-katholske kyrkja.

Heilt visst kann me ikkje vita naar dette gamle skriftet vart til; men dei lærde er mest samde um at det vart skrive i fyrste halvparten av 2. hundradaar. Etter ei plausibel meining kann me setja aaret 135 e. Kr. som den tidi som kjem nærast.

Læra fraa Herren gjenom dei tolv apostlane til heidningane.

I.

Vegane er tvo, ein til livet, ein til døden. Millom baae er stor skilnad.

Men dette er livsens veg: Fyrst og fremst, du skal elska Gud som hev skapt deg. Og dinæst skal du elska næsten som deg sjølv. Alt kva du vil ikkje skal henda deg, gjer det heller ikkje mot nokon annan.

Men i desse ordi ligg den læra: Sign deim som bannar dykk, bed for fiendane dykkar, og fasta for deim som forfylgjer dykk. For kva verd ligg det i berre aa elska deim, som elskar dykk. Gjer ikke heidningane det same?

Men de skal elska deim som hatar dykk; daa vil de ingen fiende hava.

Høyr no, kva du lyt gjera um du vil vara aandi di! Framum alt maa du halda deg fraa kjøttslig og likamlig gir. So um nokon slær deg paa høgre kinni, daa byd honom òg den vinstre, so vil du verta fullkomen. Og tvingar nokon deg til aa gaa ei mil, gakk berre tvo med honom. Um nokon tek kappa di, so gjev honom òg kjolen. Og um nokon tek det som ditt er, so krev det ikkje att, for du kann det heller ikkje. Gjev einkvar som bed deg, og krev inkje att, for Faderen vil, at ein skal gjeva av alle dei naadens gaavor, som ein sjølv hev fenge. Sæl er den, som gjev etter bodet, for han

er ustraffande. Men ve yver den som tek! For um ein tek av naud, skal han ikkje straffast; men den som mottek noko uturvande, skal gjerast reknskap for, kvi han tok det, og kva han vilde nytta det til. Kjem han i fengsel, skal han verta utspurd um kva han hev gjort, og ikkje koma ut derifraa, fyrr han hev gjort upp til sisste øyre. Men i dette tilfelle gjeld det um ordet: Gaava di skal sveitta i henderne dine, til du hev funne ut, aat kven du gjev noko.

II.

No kjem det andre bod i læra:

Du skal ikkje drepa. Du skal ikkje brjota ekteskapet. Du skal ikkje skjemma ut gutar. Du skal ikkje gjera innbrot i annan manns ekteskap. Du skal ikkje stela. Du skal ikkje gjera trolldom. Du skal ikkje blanda gift. Du skal ikkje brjota av livsfrukt og heller ikkje drepa ein nyfødd. Du skal ikkje ha gir etter det andre eiger. Du skal ikkje sverja falsk og ikkje gjera usannt vitnemål. Du skal ikkje bruka avstore ord. Du skal ikkje hevna deg um du lid urett. Du skal ikkje vera tvesindt og tala med dubbel tunga, for ei tvetunga er ei dødssnara. Talen din skal ikkje vera falsk, ikkje tom; men rik på innhald med grunnlag i livsførsla.

Du skal ikkje hava gir, heller ikkje vera ein røvar, ein hyklar, vond i deg eller ovmodig. Du skal ikkje leggja vonde raader mot næsten din. Du skal ikkje hata eit einaste menneskje, men yvertyda den eine, beda for den andre, og elska andre meir enn di eigi sjæl.

III.

Mitt barn, hald deg undan alt vondt, og alt som er det likt.

Gjev ikkje vreiden rom, for vreide fører til mord. Ver heller ingen strævar, eller stridlyndt eller uppfarande, for av alt dette kjem mordgjerningar.

Mitt barn, ver ikkje lysta, for det ber mot ekteskapsbrot, ver heller ikkje ein som fer med uvyrden tale, og slik ein som fer høgt og laakt med augo, for av alt sovore kjem og horelivnad.

Mitt barn, tak ikkje varsl av fuglane, daa ber det mot avgudstenasta; ver heller ingen manar, stjernetydar eller son-

offertrollmann, sjaa ikkje eingong paa det, for av alt dette kjem avgudstenesta!

Mitt barn, lyg ikkje, for lygni hev tjuvskap i fylgjet sitt. Ver heller ikkje girug eller æresjuk, for av alt sovore kjem tjuvskap.

Mitt barn, ver ikkje vondordig, daa vert du òg ein bannar, ver heller ikkje ubljug og full av vondt, for av alt slikt kjem det upp i bannskap.

Ver spaklynd, for dei spaklynde skal erva landet. Verte tolsam og miskunnsam og utan vondhug og velviljug og god, ber alltid vyrdnad for dei ord du no hev høyrt.

Du skal ikkje gjera deg sjølv høg, heller ikkje vera ovmodig i di sjæl.

For sjæli di skal ikkje hanga ved det som er høgt; men du skal ha umgjenge med dei rettferduge og audmjuke.

Kva som hender deg, skal du taka imot som ei god gaava, og vita, at inkje hender utan Guds vilje.

IV.

Mitt barn, natt og dag skal du minnast deim, som forkynner deg Guds ord, og gjeva deim æra, som Herren sjølv. For der kor Herrens magt og æra vert forkynt, der er òg Herren. Dagleg skal du treda fram for aasyni aat dei heilage [prestane], og faa liv ved deira ord. Du skal ikkje skilja lag med kyrkja, men skipa fred millom deim som strider. Du skal døma rettvist, ikkje taka umsyn til folk, og um du kann, gjera mistak gode att.

Verte ikkje som ein, som rettar ut handi og tek imot, men dreg deim til seg, naar det gjeld um aa gjeva. Hev du finge sumt millom henderne, so skal du og gjeva ut noko av det som ei løysing fraa syndene dine. [Jfr. Botssakramentet].

Du skal ikkje kvida deg for aa gjeva noko burt, heller ikkje knurra, naar du gjer det; for ein gong vil du røyna, kven han er den Høgvyrde, som munaleg gjev deg att! Du skal ikkje snu deg burt fraa ein som er i naud, men hava alt i hop med din bror, og ikkje segja: Det er mitt. For skal de hava alt i sameige der ein aldri døyr, kor mykje meir daa naar det gjeld um dei jordiske ting. Du maa ikkje nokon tid lata det vanta med umsut for son din eller dotter di, men fraa ungdomen av lære deim otte og age for Gud.

Du skal ikkje bjoda trælen eller tenestekvinna di noko, naar du er ute av lag. Dei set òg si von til den same Gud, og gjer du soleis, kann dei missa otten for Gud, som stend yver dykk baae. For han kallar paa folk, ikkje etter deira verd millom menneskje, men kjem til deim, som er gjort reiduge ved Andi si innverknad.

Men de trælar skal vera lydige mot herrane dykkar som for eit Guds avbilæte, med otte og age!

Hata skal du alt hyklarskap, og alt som ikkje er godt i Herrens augo. Lat ikkje Herrens bod fara, men hald fast paa det du hev finge, utan aa trekkja noko fraa eller leggja noko til. I kyrkja skal du vedkjenna deg dine brot [skriftarmaal] og ikkje koma til bøn med vondt samvit.

Dette er livsens veg.

V.

Men vegen til døden er denne: Framum alt er den laak og full av fortjoning — mord, ekteskapsbrot, gir, horelivnad, tjuvskap, avgudstenesta, trolldom, giftblanding, røvarferd, falske vitnemaal, hyklarskap, tvesind, bakveges list, ovmod, vondskap, ubljugskap, havesykja, sedløysa i tale, svartsjuke, ovdjervskap, storleik i eigne tankar, og slik ein som slær stort paa.

Til sovorne høyrer deim som forfylgjer gode menneskje, slike som hatar sanningi og sankar paa lygn, som ikkje kjenner til løn for rettferd, slike som ikkje vil halda fast ved det som godt er, heller ikkje ein retferdig dom, som vaktar yver det som vondt er og ikke yver det gode, framleides sovorne som ikkje vil vita kva spaklynde og tolmod er, dei som elskar alt inkjevetta og er ute um seg med aa gjeva att det vonde, dei som ikkje hev medkjensla med den fatige, som ikkje byd seg til hjelpes for den som strævar hardt, som ikkje vil kjennast ved Skaparen, barnemordarar, slike som neittar Guds bilæte og vender seg fraa ein som treng hjelp, slike som held dei naudstadde nede og hjelper og stydjer dei rike, men dømer dei fatige med uret — syndarar er dei, syndarar heilt igjenom! Maatte de, born, verta frie og skuldlause fraa alt dette!

VI.

Sjaa til at ingen fær deg burt fraa denne lærevegen, for daa lærar han deg langt burt fraa Gud.

For kann du bera alt Herrens aak, daa er du fullkomen; men kann du det ikkje, som gjer, kva du kann. Med umsyn til maten, so èt kva du torer. Likevel lyt du taka deg vel i vare og ikkje eta av offeret til avgudane, for det er aa tena døde gudar.

VII.

Naar det gjeld daapen, so døyp soleis: Naar de hev lært fraa dykk alt det som er skrive um fyreaat, so døyp i rennande vatn til namnet aat Faderen og Sonen og Den heilage Ande. Men hev du ikkje rennande vatn, so døyp i anna vatn. Hev du ikkje kaldt so bruk varmt. Hev du ikkje av desse tvo slagi, so aus tri gonger paa hovudet med vatn til namnet av Faderen, Sonen og Den heilage Ande. Fyre daapen skal døyparen og den som døypast, og, um det er mogelegt, nokre andre óg halda faste. Seg til den som skal døypast at han skal fasta ein eller tvo dagar fyreaat.

VIII.

De skal ikkje fasta samstundes med hyklarane, for dei fastar um mondagen og torsdagen. Men de skal fasta um onsdagen og fredagen!

Bed heller ikkje som hyklarane, men slik som Herren baud i sit evangelium, soleis: Vaar Fader i Himlen, lat namnet dit helgast, lat riket dit koma, lat viljen din skje paa jordi, so som han skjer i Himlen! Giv oss idag vaart daglege brød, forlat oss vaar skuld, som me og forlet vaare skuldmenn, og før oss ikkje ut i freisting, men frels oss fraa den Vonde [det vonde]. For krafti er di og herlegdomen i all æva.

Bed soleis tri gonger kvar dagen!

IX.

Med umsyn til eucharistien [takksegjingi ɔ: nattverden] skal de takka soleis:

Fyrst naar det gjeld staupet:

Me takkar deg vaar Fader
for den heilage vinstokken aat David tenaren din,
som du kunngjorde oss ved Jesus tenaren din.
Deg vere pris i all æva!

Og vidare naar det gjeld um brødet:
Me takkar deg vaar Fader
For liv og den sanne vissa,
Som du gjorde kjend ved Jesus tenaren din.
Deg vere pris i all æva!
Som dette brotne brød var straadd paa fjellom, og sanka saman vart til eitt
So lat di kyrkja fraa verdsens ender sankast saman til ditt rike.
For din er herlegdomen og krafti ved Jesus Kristus i all æva.

Men ingen skal eta eller drikka av dykkar eucharisti utanum deim, som er døypte til Herrens namn. For um dette hev Herren sagt: De skal ikkje gjeva det heilage aat hundane.

Men naar de er mette, skal de takka soleis:
Me takkar deg, heilage Fader,
for ditt heilage namn,
som du hev reida eit bufeste i vaare hjarto,
og for den sannkjenning, tru, og udøyelegdom
som du hev kunngjort i tenaren din, Jesus.
Deg vere pris i all æva!
Du, allmegtige Herre, hev skapt det alt for namnet ditt skuld,
Mat og drykk hev du gjeve menneskjom aa njota, so dei kan takka deg.
Men *oss* hev du gjeve aandeleg mat og drykk og ævelegt liv ved din tenar.
Framfyre alt takkar me deg, med di du er mektig.
Deg vere pris i all æva!
Kom kyrkja i hug, o Herre,
og løys'na fraa alt som vondt er,
fullfør henne i din kjærleik,
og før henne, heilaggjord, saman i riket ditt fraa dei fire verdenshyrnar,
soleis som du tenkte med henne.
For di er krafti og herlegdomen i all æva.
Lat naaden din koma og verdi forgangast.
Hosianna Davids Gud.
Er nokon heilag, lat han koma, er han det ikkje, lat han gjera bot.
Maranatha.
Amen.

For profetane er det lov aa segja takk, so mykje som dei vil.

X.

Kjem det no ein og lærar dykk alt det som de hev høyrt til no, so tak imot honom. Men lærar han i motsetnad ei onnor læra, som fører til uppløysing, so høyr ikkje paa honom; men lærar han soleis at han aukar rettferd og sannkjenning av Herren, so tak imot honom som Herren.

Men naar det gjeld apostlane og profetane so hald deg til kva evangelium fyreskriv: Kvar apostel, som kjem til dykk skal verta motteken som Herren sjølv. Men han skal berre verta verande ein dag, ja ein til, um det turvast. Men vert han liggjande i tri dager, daa er det ein falsk profet.

Um apostlen fer vidare, so skal han inkje anna hava med seg enn mat nok til natti kjem. For bed han um pengar, so er det ein falsk profet. Og so skal de heller ikkje prøva eller døma kvar profet, som talar i aandi. For all synd kann verta tilgjeven utan denne syndi, som ikkje vert tilgjevi.

Likevel er ikkje kvar og ein, som talar i aandi, ein profet, men berre um han hev ei livsførsla som Herren. Me kann soleis kjenna den falske profeten fraa den sanne etter maaten han liver paa. Og ingen profet, som i aandi byd at bordet skal dukast (for dei fatige), èt av maten, for daa er han ein falsk profet.

Likeeins er kvar profet, som lærar sanningi, men ikke gjer kva han segjer, ein falsk profet. Kvar prøvd, sannferdig profet som fer aat i samhøve med dei *jordiske løyndomane i kyrkja*[1]), men ikkje lærar aa gjera, som han sjølv gjer, han skal de ikkje døma, for Gud er domaren hans. Paa same vis gjorde og dei gamle profetane. Men den som talar i aandi: Gjev meg pengar eller noko anna, høyr ikkje paa honom! Men bed han um det for andre som lid naud, daa skal ingen døma honom.

XI.

Einkvar, som kjem i Herrens namn, skal de taka imot. Men de skal prøva han, so de kann kjenna honom rett. For de skal vera skynsame til høgre og vinstre.

---

[1]) Liver i cølibat (jfr. Efesarbrevet 5, 32).

Er den som kjem ein av deim som fer fraa stad til stad, so hjelp honom, so mykje de kann. Men han skal ikkje verta verande hjaa dykk meir enn turvande er, i høgdi tvo-tri dagar. Vil han busetja seg millom dykk, til dømes som handverksmann, so skal han arbeida og faa eta seg mett. Men forstend han ikkje handverk, so syt for honom med arbeid so godt de kann, for ein kristen skal ikkje leva i latskap millom dykk.

Men vil han ikkje gjera som de fyreskriv honom, daa kann de vita at han er av deim, som berre vil nytta kristennamnet til aa søkja seg husvære. Vara dykk for sovorne folk!

XII.

Kvar sannferdig profet, som vil slaa seg ned millom dykk, er maten verd. Sameleis er og ein sann lærar like so vel som ein arbeidar verd løni si. Difor skal du og taka alt det fyrste av aaker og fe og gjeva aat profeten. For dei er dykkar øvsteprestar. Men hev de ingen profet, so gjev det til dei fatige. Naar du knodar ein deig, so tak ein bit og gjev honom etter bodet. Likeeins naar du opnar for vin- eller ølfatet, so gjev det fyrste til profeten. Av pengar og klæde og liknande eigedom tak det fyrste etter ditt gode hjarta og gjev honom etter bodet.

XIII.

Naar de samlast um sundagen, so brjot brødet og seg takk, men fyrst maa de sanna synderne dykkar, so offeret dykkar kann vera reint. Men kvar som ligg i strid med næsten sin, skal ikkje koma saman med dykk, fyrr han hev forlikt seg, so dykkar offer ikkje maa skjemmast. For Herrens ord lyd: Paa kvar staden og kvar tid skal ein bera fram eit reint offer. For eg er ein stor konge segjer Herren, og namnet mitt er stort millom heidningane.

XIV.

Vel millom dykk bispar og diakonar, som er Herren verdige, sovorne som er spaklynde, ikkje giruge og glade i pengar, sannferdige og røynde menn.

For dei gjer òg tenesta som profetar og lærarar for dykk. Um deim skal de slettes ikkje tenkja ringt. For dei skal hava heider til likes med profetar og lærarar. Rettleid kvarandre, ikkje i vreide, men i fred, soleis som de finn det i evangelium. Og ingen skal tala til nokon, som gjer urett mot næsten sin, heller ikkje skal han høyra eit ord fraa dykk, fyrr han hev gjort bot. Men naar de bed og gjev til fatige og i all anna gjerning, so far aat soleis som de finn det i Herrens evangelium.

XV.

Vak yver livet dykkar. Lat ikkje ljosi dykkar slokna og lenderne dykkar mattast, men ver reiduge, for de veit ikkje timen, som Herren vaar kjem. Kom ofte saman, og gaa berre etter det som gjeld sjælefrelsa; for heile den tidi de hev livd i trui vil inkje hjelpa dykk, um de ikkje stend fullkomne i dei sisste dagane. For i den sisste tid vil det skina yver med falske profetar og øydeleggjarar, og sauene vil verta til vargar, og kjærleiken til hat. For naar ulovi tek til, vil dei hata kvarandre, og forfylgja og svika kvarandre, og daa vil han som daarar verdi syna seg som Guds son og gjera teikn og under, og verdi vil verta gjeven i henderne paa honom, og han vil gjera ugjerningar so ovstygge, som ikkje fyrr hev hendt fraa ævleg tid.

Daa skal all mannaskapningen koma til aa røynast i eld, og mange vil styggjast og fortjonast. Men dei som held ut i trui, dei vert frelst nett millom dei bannstøytte.

Og så syner seg sanningsteikni: Fyrst opningsteiknet [ɔ: himlen vert opna] paa himmelen, dinæst kjem teiknet fraa luren som ljomar, for det tridje stend dei døde upp, ikkje alle likevel, men som det vart sagt: Herren vil koma og alle dei heilage med honom.

Daa vil verdi sjaa at Herren kjem paa himmelskyom.

DEN HVITE SOL PÅ DEN BLÅ HIMMEL

TIDSBILLEDE FRA KINA IDAG

Av misjonsprest Karl Ludvig Reichelt.

Hvordan ser Kinas nye nasjonalflagg ut? Dette spørsmål har mange måttet gjøre sig siden den siste store revolusjon skyllet bort femfarveflagget fra tidligere.

Det som til å begynne med kan gjøre svaret litt tvilsomt er den omstendighet at man så ofte ser to forskjellige flagg, kryssvis stillet over hinannen, når man vandrer gjennem Kinas byer og landdistrikter. —

Det ene er det enkle solflagg på den himmelblå bunn, det annet er den røde flaggduk med sol og himmelmerket som et bredt felt i det ene hjørne.

Skal man «heise flagg» ved en eller annen anledning må *begge* disse flaggduker til topps. —

Den som søker å gå litt dypere inn i forholdet vil snart forstå at i disse to flaggformer gjenspeiles det nye Kinas åndelige fysiognomi på en ganske merkelig slående måte:

Flagget med rød bunn er det egentlige nasjonalflagg, folkeflagget, rikets flagg. Den røde farve symboliserer *folket*, det gamle, store, sterke folk som så lenge har vært kuet, bastet og bundet under despotiets, mandarinveldets og militaristenes makt. Folket som så lenge har sukket og kjempet under det lave og mørke skydekke gjennem hvilket det blott nu og da fikk se et gløtt av den hvite sol på den klare, dypblå himmel. —

Dette folk skal nu ledes ut i sollyset. I foredrag, i bøker, i aviser og tidsskrifter, i dikt og musikk-stykker, i scenisk kunst, i tegninger og billeder forkynnes denne nye solklare dag. —

Hvilket fond av begeistring, hvilken betagende makt og inderlighet har der ikke vært lagt inn i denne forkynnelse gjennem de siste to år! —

Hvordan er nu befrielsen blitt mulig og hvordan skal nu den videre fremadskriden mot den solklare dag fullbyrdes? —

Her kommer det viktige. Her kommer symbolikken i forbindelse med det annet flagg: Den store befrielse skjedde gjennem *nasjonalistenes parti,* «Kuo-min-tang», og den fulle realisasjon av frihetens ideer skal og kan virkeliggjøres blott gjennem dette parti. Se, derfor er flagget med den klare, dypblå himmelbunn og den hvite, skinnende og varmende sol, det store *partiflagg.* —

Og just fordi *det flagg* er symbolet på den forløsende og ledende makt, derfor er det *det viktigste.* Det symboliserer det eneste tillatelige parti. En centrumsgruppe, en høire og venstre falanks innen partiet kan til nød tåles, men *andre partier,* et sterkt konservativt parti til høire og et radikalt eller kommunistisk parti til venstre, nei, det er av det onde. —

Just i disse dager er denne skjelnen mellem det viktigste og næstviktigste blitt yderligere klart avgjort her i Nanking.

Der skulde være en stor prosesjon, hvori så vel de øverste partiledere som høieste embedsmenn skulde delta. Disse siste gjorde krav på at nasjonalflagget skulde bæres i spissen for toget. Men nei, det gikk ikke. — Alle Nankings sterkeste partiledere blev mobilisert og med veldig flertall blev det bestemt at partiets flagg skulde ha hedersplassen. —

Under de nærværende forhold må det vel også sies at det er den eneste ordning som går an. — Men likeså sikkert er det at i det lange løp vil slike abnorme bestemmelser ikke kunne holde sig.

For tiden har vi et oligarki, som står med makten. Nasjonalistenes politiske og militære ledere har innstallert sig i Nanking og dannet regjeringskomiteer efter russisk mønster. Sun Jat-sen mottok mange impulser derfra. Men det hele er også søkt tilpasset efter mere oldkinesiske systemer. —

I det nu så berømte og vidt utbredte nasjonalverk «*San-Min-chu-i*» («De tre prinsipper for folkestyre») har Kinas store nasjonalhelt, dr. Sun, nedlagt den plan og det utsyn, som nu i Nankingregjeringen har fått sin første skrøpelige utforming i livets ytre virkelighet.

Dr. Sun er jo også flaggets far. Allerede i 1911, da det første drama av revolusjonen blev utspillet, kom dette flagg

frem. Men det blev trukket tilbake for kompromissets skyld — og man fikk det i estetisk henseende så uskjønne femfarvede stripeflagg. Ennu var ikke tiden kommet, da man fritt kunde tale om den klare, sollyse dag! —

Da Cantonregjeringen løsrev sig fra Nordregjeringen tok man naturligvis solflagget i bruk igjen dernede — og da nasjonalistene ifjor fikk makten også over det øvrige Kina, blev solflagget Kinas universalflagg.

*

En hel del av Kinas ledende menn, en mektig skare av Kinas oplyste middelklasse og en stadig økende flokk blandt det jevne folk er nu fortrolig med den store klarhetens, renhetens og frihetens idé, som ligger bak dr. Sun's flaggsymbol. Derfor blir også dr. Sun mer og mer personifikasjonen av det høieste gode, av den høieste idealitet i det moderne Kina. Tro til døden, uegennyttig og opofrende, standhaftig i de største trengsler og motganger, efter Østens etikk moralsk uangripelig, klok og belest og omfattende hele Kina med mesterens skarpe blikk og varme kjærlighet. Slik står han nu for storparten av det kinesiske folk. Ved skolene og i forsamlingene, ved de store stevner og ved åpningen av statshandlingene, alltid leses hans «Testamente», den korte og pregnante formel, som han gav like før sin død. Og i forbindelse med lesningen har man en kort pause og tre bøininger. — Det er tydelig meget mere enn en stilfull ceremoni. Man kjenner mesterens åndelige nærvær, et pust av den stille makt, som skal føre alt og alle ut i den solklare dag, omvifter sinnene. —

Intet under at den gravplass, det mausoleum, som nu bygges ute ved de sydlige skråninger av Nankings berømte Purpurfjell, blir noget helt enestående. Jeg har just vært derute og jeg vil for alltid bære med mig et mektig inntrykk av det jeg der så. Man forstår at prinsippet for det hele har vært: *Her er kun det beste godt nok.* Først med hensyn til stedet: Høit og bredbarmet med utsyn over den livligste del av Nankings kolossale by, omgitt av fagre lier, ligger det der.

Naboskapet er betegnende. Tilvenstre møter øiet de gamle mausoleer og gravhauger fra Ming-dynastiets tid, et av de mest bekjente og mest interessante kulturscenerier i Østen.

Tilhøire er der en overmåte vakker naturpark med en hel del kloster- og tempelruiner. Stedet heter *Ling-Ko-sï* («klostret i Åndenes dal»). Nogen av de merkeligste begivenheter og nogen av de største personligheter i Kinas religiøse historie knytter sig til dette sted.

Men se, all denne gamle storhet, all denne klassiske prakt blegner nu helt mot gravborgen som er reist deroppe i centrum høit oppe på bergsiden. —

Et mektig byggverk av stentrapper fører op til mausoleet. Trappene går i tredobbelte rader og brytes med visse mellemrum av brede avsatser. Foran mausoleet er en åpen plass med den mest henrivende utsikt over land og by. —

Tre store porter fører inn til selve bygningen. Over portene i spesielle marmorfelter står de tre prinsipper for folkestyre («San-min-chu-i») innrisset i gullskrift: 1) Min-t'su (nasjonalitetsideen), 2) Min-tuen (ideen om folkets rett og selvstendighet og endelig 3) Min-seng (ideen om folkets livsunderhold). —

Jeg skal ikke forsøke å gi et komplett «ordmaleri» av mausoleets klassiske tempelhall. Der synes bare å være *en* mening om det både blandt utlendinger og kinesere: *Det er et mesterverk av høieste rang.* —

Mange var begynt å frykte for at det ikke vilde være mulig å opdrive slike kunstnere i nutidens Kina, kunstnere der på en verdig og harmonisk måte kunde la de gamle stedegne arkitektoniske linjer flyte harmonisk inn i den moderne kinesiske renessansestil. Denne frykt er gjort til intet. —

Hvad enten man tenker på bygningens høibårne reisning, takfeltenes vidunderlige utskjærings- og mosaikkfelter eller søilenes mål og farvedybde — alt holder mål. —

Det mest betagende er vel kuppelhvelvet i takkonstruksjonens centrum. Det er lykkedes å tegne en himmel så blå og en sol så blendende hvit som man ellers sjelden ser den. —

Midt imot hovedinngangen er der en liten nisje, der leder inn til en massiv kobberdør. Døren fører inn til det lille gravkammer, hvor *Chong shan's* (hedersnavnet) kiste skal stå, når den den 12. mars føres frem hit fra Peking fulgt av det sørgende og dog jublende folk. —

I anledning dette folkets sørgetog og triumftog er der nu bygget en kolossal gate, nærmest en boulevard, like fra havnebyen ute ved Yangtsefloden og inn til gravborgens fot. Boulevarden som er ca. 10 engelske mil lang, går i næsten rett linje inn gjennem den langstrakte ytre bydel like inn til tykkbyens centrum. Her bøier den av mot øst, skjærer sig atter frem gjennem en tett bebygget bydel og sprenger sig frem gjennem den gamle bymur og Manschurbyens gamle murbrokker. — — —

Om Sun Jat-sen hadde sett all den nød og elendighet som denne boulevard har avstedkommet da vilde nok det vemodsfulle, alvorlige ansikt ha lagt sig i ennu alvorligere folder. Mange tusen huser er revet, ca. 25 000 mennesker er gjort hjemløse, og da ikke en øre er gitt i erstatning, er det blott de velstående som har kunnet få flytte inn i huser på andre steder i staden.

Intet under at Fong Yh-hsiang har tatt bladet fra munnen og bebreidet de styrende dette vettløse arbeide. Fong Yh-hsiang virker i det hele som Nankingregjeringens og folkets våkne samvittighet. —

Han holder stadig foredrag og skriver stadig artikler, hvori han på den mest skånselsløse måte peker på de mange mørke skyer, som ennu stenger for solen. Og sammen med ham står der også en del andre gode og dyktige menn, der gjennem en hederlig livsvandel, et enkelt og nøkternt levesett og et iherdig og planmessig arbeidsliv søker å lede det nye Kina frem mot bedre tider. —

Mennesker av denne type finnes nu i alle lag av folket. Men de er dessverre i en forferdende minoritet og møtes igjen og igjen av næsten overmenneskelige vanskeligheter. —

Den store majoritet såvel i de offentlige stillinger som nede i folkedypet lever fremdeles sitt selvsyke liv uten å tenke på at den nye innbrytende dag også for dem innebærer de store forpliktelser. Atter og atter finner man at de samme menn som ostentativt er med og tiljubler solflagget sin hyldest, på det sørgeligste svikter, når der spørres om opofrelse og ærlig inngåen i tjenende forpliktelser for sine landsmenn. Når man ser f. eks. hvordan opiumstrafikken florerer og hvordan man fra det høiere hold verner og hegner om denne gullgrupe for

personlig vinning, da kan man ikke annet enn på det dypeste føle smerten.

Her i Nanking er forholdene særlig vanskelige. Ti hit strømmer nu, ved siden av de mange bra mennesker, også et utall av eventyrere, jobbere og skumle individer. Store troppemasser ligger her i garnison, og da statskassen er tom, ligger plyndringen så nær. —

Hertil kommer de mange tusen hungerstedte fra nord. Med sine oprevne veilegemer ligger Nanking der som en hudløs sårflate. — Røverier og mord, bankplyndringer ved høilys dag, intriger og renker i det skjulte, en husnød som trosser all beskrivelse — se det er hvad vi daglig ser for våre øine. Derfor er også stemningen så dyster, bitterheten, angsten og uroen så påtagelig. —

Et stort lyspunkt er det at *vilkårene for det almindelige misjonsarbeide,* særlig det rent evangelistiske arbeide, i de aller siste uker er blitt så meget bedre. — Dette skyldes først og fremst den ytre omstendighet at det er lykkedes vår dyktige og brave, kristne utenriksminister dr. C. T. Wang å få de militære makthavere til å trekke sine soldater ut av misjonsstasjonene.

Der er allerede en søkning til gatekapellene og friluftsmøtene, som er ganske storartet. — Det er dog mest det jevne folk som kommer. —

Med skolearbeidet er det mindre bevendt. De to kristne universiteter er helt gitt over til kineserne, dog således at der ennu arbeider nogen utlendinger i fakultetene. Men ikke engang vicepresidentstillingen er på utenlandsk hånd. Dette er der jo heller intet å si på, hvis bare den ånd og den plan kan holdes, for hvilken disse skoler med slik en umådelig bekostning er opført. Tiden vil vise det. —

Mens det er lykkedes å sette et og annet hjul i gang i det kristne misjonsmaskineri, arbeider buddhistene, taoistene og de friere religiøse selskaper under overmåte trange og vanskelige kår. —

De sistnevnte selskaper, som just i Nanking spillet slik en viktig rolle, er simpelthen opløst og forbudt å arbeide. —

Klostrene og templene er besatt av soldater, og de få munker, som er tilbake er trengt inn i siderummene, mens tempelhallene o. s. v. brukes som soverum eller kontorer. — Der

er jo ingen konsuler eller ministre, ingen religiøse dagblader, som kan tale deres sak. Det er meget som tyder på at en hel del av buddhistenes ytre apparat for godt vil bli tatt fra dem.

Pilegrimene forsvinner derfor også mere og mere fra Nanking. — En omlegning av vårt spesielle arbeide, hvorved vi også kan nå ut til de centrer, hvor disse religiøse mennesker nu ferdes, synes derfor meget tilrådelig. Samtidig vil vi holde på vårt prektige fjell her tett ved hovedstaden, Ching-Fong-shan, i håp om at forholdene må utvikle sig slik at vi kan få utbygge det til et åndelig centrum for nogen av «Guds adspredte barn» i dette store land.

*

Der er en uttalelse, som stadig høres mann og mann imellem i Nanking i disse dager: «Skal tro, hvordan det går når nasjonalkonferansen åpnes her den 15. mars!» — Mange frykter for at det vil briste da, at der skal bli *systemskifte*, enten slik at de yngre, den radikale og kommunistiske fløi, der arbeider så iherdig i det skjulte, kommer til makten, eller slik at en av de mere moderate eller konservative ledere gjør et kupp og opkaster sig til diktator. —

Begge deler vilde være meget å beklage. Ti det vilde bety at Kinas fremmarsj mot den lyse dag yderligere forhales. — Det vil bli vanskelig å få bedre og dyktigere folk i styret enn vi nu har. —

Det er jo en overgangstid — en lang og svær overgangstid. — Det som trenges er så visst ikke nye revolusjoner, men *ro* og *planmessig, iherdig arbeide — arbeidsglede og arbeidsro.* — Men for at det sinn skal få makt trenges også *det hellige overlys fra det høie, Guds lys og Guds kraft.* Her er det at vi misjonærer i denne svære tid har vår hovedopgave. Efter det spesielle kall og den spesielle virkemåte, som Gud har gitt de enkelte å arbeide i troskap «along the lines of least resistance» som våre anglikanske venner så treffende sier. Da skal nok den dag komme også for vårt kjære sønderrevne Kina da «rettferdighetens sol opgår med lægedom under sine vinger» — Kinas store solklare dag. —

Nanking 6. desember 1928.

Karl Ludvig Reichelt.

LITTERATUR

Det rene land, ved *Karl Ludvig Reichelt.* (G. E. C. Gads forlag 1928).

For et par år siden gav misjonsprest Reichelt i sitt verk: «Fra Østens religiøse liv» et rikt og fengslende innblikk i den kinesiske buddhisme, hvis edleste representanter han arbeider blandt. Bygget på dyptgående studier av den buddhistiske litteratur i gammel og ny tid og på personlig kjennskap til lege og lærde buddhisters — fremfor alt munkenes — liv og tenkesett, kunde denne bok ikke undgå å rive med sig også de lesere som kom til den uten nogen religionshistoriske spesialkunnskaper. Den efterlot et uutslettelig inntrykk, ikke bare av ukuelig religiøs lengsel og streben blandt mennesker som tenker og tror anderledes enn vi, men også av at den evige som de søker i mere enn én henseende har latt dem se glimt av sitt ansikt. —

Nu har Reichelt gitt ut en oversettelse av et buddhistisk skrift fra midten av det 17. årh., 93 små sider. Å lese denne lille boken efter den forrige, større, gir noget av den samme glade overraskelse som det bringer å treffe en mann en har hørt meget om og venter sig meget av — og som ved det personlige møte overtreffer alle forventninger. Den som har skrevet dette lille skrift er ingen fremmed, han er en venn. Hans tankeformer, hans metode, ja endog hans syn på livet og døden er i mangt og meget grunnforskjellig fra vårt. Men hans mål, hans hengivelse, gløden i hans tro og hans offervilje, og samtidig hans sunde, nøkterne syn på det daglige livs små og store forhold, er vesensbeslektet med det beste som vår egen religions historie kan fortelle om. —

Det som uavladelig minner om den fremmede jordbunn er først og fremst den sterke bundethet til læren om sjelevandringen. Tanken om «de utellelige fødslers og døds kjede» er den ofte uttalte forutsetning for selve frelsestrangen. Det er jo nettop denne kjede det gjelder å bryte igjennem, å bli fridd ut av, for å nå inn til den salige tilstand hvor forandringene, muligheten for tilbakefall til en lavere tilværelse, er ophørt. Men da et slikt tilbakefall er en «straffegjengjeldelse» for den som i sitt liv ikke har søkt Gud og det gode, blir frelsen samtidig en utfrielse fra det ondes makt, inn til et uhindret samliv med Gud. —

Det som bringer frelsen er tilbedelsen av Gud. Den opnåes ikke ved at man går i kloster eller blir vegetarianer eller iøvrig på utvortes måte iakttar fromhetsreglene, men ved den stadige og inderlige påkallelse av Guds navn. «Det gjelder at ens åndsliv stadig er i bevegelse, at en stadig løftes op i Guds navn, Guds navn må åndes, ja drives inn i ens inderste tankerøtter, slik at de forfengelige tanker og den lammende sløvhet blir stengt ute. — Idet

man således omsider er kommet frem til det punkt at alt er samlet i et målbevisst og ubevegelig hjerte, se da oplever man rent som selvfølgelig det store gjennembrudd. Det skjer innenfra, det kommer som fra en selv som resultat av den store modning. —

Nettop på dette punkt ligger det nær å gjøre en annen hovedinnvending mot den kinesiske forfatter eller den religion han representerer, nemlig mot den psykologiserende metode som ikke bare anbefales, men også synes å være nødvendig for den religiøse oplevelse. Det psykologiske trer tildels i forgrunnen på en slik måte at det skygger for det religiøse. Derved får det hele i nogen grad et preg av dennesidighet og av anstrengt metodikk.

Det vil sikkert være forskjellig for de forskjellige, men på mig virker en slik bok som en appell til misjon. Mennesker som er nådd så langt — skulde vi ikke gjøre hvad gjøres kan for å lære dem å kjenne det som for oss inneholder hele sannheten Men det er sikkert, for at en misjon blandt dem skal være tenkelig og kristelig forsvarlig må den regne med, ja endog bygge på de rike verdier som allerede finnes i deres religiøse liv, og være villig til å høste lærdom av deres egne dype erfaringer. —

Sigurd Fougner.

Redaktørens adresse er inntil 25 april: Grønlandsleret 44, Oslo, senere: Tromsø.
Redaksjonssekretæren, Universitetsstipendiat *Sverre Steen*: Nils Juels gt. 3 I, Oslo.